

UNIVERSITA KARLOVA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA FINANČNÍHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA, PRÁVNÍ POSTAVENÍ A NÁPLŇ ČINNOSTI

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Milan Bakeš, DrSc.

Ivona Vodičková
Mezivrší 29
147 00 Praha 4

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Ivona Vodičková

V Praze dne 20. 2. 2006

OBSAH

OBSAH.....	1
Úvod diplomové práce.....	3
1. Historie České národní banky	4
2. Funkce České národní banky	6
2.1. Měnová politika.....	7
2.2. Emisní funkce.....	7
2.3. Devizová činnost	8
2.4. Banka bank.....	8
2.5. Banka státu	9
2.6. Reprezentace státu v měnové oblasti.....	9
3. Bankovní dohled České národní banky	9
3.1. Vývoj bankovního dohledu	11
3.2. Legislativní základna bankovního dohledu.....	12
3.3. Organizační struktura bankovního dohledu	14
3.4. Základní způsoby provádění bankovního dohledu.....	15
3.4.1. Dohled na dálku	15
3.4.2. Kontroly na místě.....	20
3.4.3. Licenční a povolovací činnost	21
3.4.4. Nucená správa v bance.....	22
3.4.5. Prevence legalizace výnosů z trestné činnosti.....	23
3.4.6. Centrální registr úvěrů.....	25
3.5. Závazná pravidla obezřetného podnikání.....	29
3.5.1. Vyhláška České národní banky č.333/2002 Sb. ze dne 3. července 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě.....	29
3.5.2. Opatření České národní banky č.2 ze dne 3. července 2002 o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě	29
3.5.3. Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. února 2004 k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky	30
3.5.4. Opatření České národní banky č. 5 ze dne 18. prosince 2003, kterým se mění opatření České národní banky č. 9 ze dne 6. listopadu 2002, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbou opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv	32
3.5.5. Opatření České národní banky č. 9 ze dne 22. prosince 2004, kterým se mění opatření České národní banky č. 1 ze dne 30. prosince 2003, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami	34
4. Kontrola na místě	34
5. Další směr vývoje bankovního dohledu České národní banky	38
5.1. New Basel Capital Accord	38
5.2. Mezinárodní spolupráce	43
5.2.1. Dohody o spolupráci se zahraničními regulátory	43
5.2.2. Spolupráce v rámci struktur Evropské Komise	44
5.2.3. Spolupráce v rámci struktur Evropské centrální banky	44
5.2.4. Spolupráce v rámci skupiny bankovních dohledů střední a východní Evropy	45

5.3. Spolupráce s ostatními regulátory	45
5.4. Jednotná licence v bankovním sektoru	46
6. Integrace dohledu nad finančním trhem v České národní bance	49
Závěr, záměry a perspektivy de lege ferenda v postavení a činnostech centrální banky ČR	51
Seznam použité literatury	54
Seznam příloh	55

Úvod diplomové práce

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma, které se týká právního postavení a náplně činnosti České národní banky.

Nejprve popíšu historii centrálního bankovníctví a legislativní předpoklady vzniku České národní banky. Dále se budu zabývat funkcemi a organizací centrální banky. Poté jsem se podrobně zaměřila na problematiku bankovního dohledu a vývoj, kterým bankovní dohled prošel. Nastíním také legislativní základnu a organizační strukturu bankovního dohledu včetně základních činností bankovního dohledu. Dále také popisuji pravidla obezřetného podnikání, které Česká národní banka vydala ve formě vyhlášky a opatření. Také se zaměřím na další vývoj bankovního dohledu a důkladněji popisuji jednotnou licenci v bankovním sektoru. Závěrem své diplomové práce uvádím nejaktuálnější téma na naší finančně-bankovní scéně, a to integraci dohledu nad finančním trhem do České národní banky.

1. Historie České národní banky

Centrální banky vznikaly v zásadě dvojím způsobem:

- Z některé existující obchodní banky tak, že činná, již existující obchodní banka, byla pověřena výkonem činnosti centrální banky. To je příklad dosud nejstarší evropské centrální banky ve Švédsku. V roce 1656 byla založena soukromá obchodní banka Rikerts Standers Bank, která po různých změnách začala od roku 1697 plnit funkci Švédské centrální banky - Sveriges Riksbank. Obdobně tomu bylo v Itálii.
- Jiný způsob, jak vznikaly centrální banky byl, že byly založeny jako zcela nové instituce. Tak například vznikla v Anglii Bank of England. Byla založena roku 1694, v době pokračující války proti Francii. Jejím původním hlavním cílem bylo zajistit stále náročnější financování válečných výdajů království. Teprve v roce 1844, tedy po 150 letech od svého vzniku, byla vládou pověřena emisní činností.

V naší zemi nemá centrální bankovníctví příliš dlouhou historii. Se vznikem Československa v roce 1918 bylo třeba vytvořit demokratickou ústavu a vybudovat v souladu s ní nový systém státního a hospodářského řízení, přičemž prioritou se stala náprava rozvrácených peněžních poměrů a řízení měny. Radikální řešení této situace bylo dílem prvního ministra financí Aloise Rašína. Provedl odstavění peněžního oběhu na území Československa od ostatních nástupnických států zaniklé monarchie a zároveň restrikci jeho objemu v souladu se záměrem výrazně zvyšovat kupní sílu koruny. Šlo o vážné zásahy do ekonomiky nového státu, které musely být zajištěny i adekvátním přizpůsobením systému řízení měnové politiky. K tomuto účelu byl zřízen zvláštní orgán Bankovní úřad při ministerstvu financí, mezi jehož úkoly patřilo v první řadě ukončit měnovou odluku a současně spravovat nové státní půjčky, žirové účty a pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky a dále emise oběživa a regulace devizového hospodářství. Těmito úkoly byl pověřen do doby, než bude působit standardní emisní banka.¹

Zákonem z 23. dubna 1925 vznikla první klasická centrální banka zvaná Národní banka Československá, která 1. dubna 1926 zahájila svoji činnost. Guvernérem byl zvolen Vilém Pospíšil, který byl jmenován na návrh vlády prezidentem republiky na pět let.

Národní banka Československá byla projektována jako akciová společnost. Řídícím orgánem byla bankovní rada v čele s guvernérem, která se skládala z devíti členů. Její funkční

¹ František Venclovský a kolektiv: Dějiny bankovníctví v českých zemích

období trvalo šest let. Akcie banky zněly na jméno a jako takové musely být zapsány v knize akcionářů. Jejich přenesení na jinou osobu nebo právní subjekt musela schválit bankovní rada. Z toho je patrné, že vedení Národní banky Československé si vedlo dokonalý přehled o svých akcionářích. Jednu třetinu si ze zákona vyhradila Československá republika a zbývající dvě třetiny byly rozprodány fyzickým i právníkům osobám. Největší podíl (přes 60% z těchto dvou třetin) zakoupili individuální vlastníci - českoslovenští občané a majitelé soukromých firem. Značný počet akcií Národní banky Československé držely ústavy lidového peněžnictví jako např. spořitelny, občanské záložny, okresní hospodářské záložny, kempeličky (cca 16% ze dvou třetin) a průmyslové a obchodní společnosti (cca 7% ze dvou třetin).

Tato banka měla výhradní právo vydávat bankovky, pečovala o peněžní a úvěrový oběh, řídila devizové hospodářství, udržovala určitý poměr československé koruny k cizím měnám.

V té době patřila československá koruna k nejpevnějším měnám na světě a díky úspěšně řízené reformě nebylo tehdejší Československo postiženo hyperinflací, jak tomu bylo u některých sousedních států (např. Německo nebo Maďarsko).

V období protektorátu byla finanční politika státu zcela podřízena německému diktátu. Název banky byl změněn na Národní banku Čech a Moravy.

Po druhé světové válce se na předválečné tradice již nepodařilo navázat. Po roce 1948 byla připravena transformace bankovního systému na sovětský model, kdy došlo k postupnému znárodnění bank a centrálnímu direktivnímu řízení rovněž v bankovním sektoru.

Národní banka Československá byla v roce 1950 zestátněna a přejmenována na Státní banku československou. Její základní funkcí měla být účast na sestavování hospodářského finančního plánu státu, kontrola hospodářského plánu korunou, soustředění, řízení a kontrola oběhu platidel, plánování, řízení a sestavování platební bilance, řízení a usměrňování finančního úvěrového a platebního styku s cizinou podle potřeb hospodářského plánu.

Provádění měnové politiky a řízení peněžního oběhu bylo podřízeno centrálnímu řízení ekonomiky. Měnová politika a funkce peněz dostaly nové pojetí odpovídající názorům na socialistické, direktivní řízení ekonomiky.

Formování moderního bankovního systému umožnil listopad 1989, kdy byl systém centrálního řízení nahrazen demokratickými a liberálními principy.

Státní banka československá stanovila kurzový režim a výchozí úroveň české koruny. Byla zavedena tzv. vnitřní směnitelnost koruny, která umožnila prakticky volný přístup k devizám pro podnikatelské subjekty.

Od 1. 1. 1990 se v naší ekonomice začal vytvářet dvoustupňový bankovní systém. Státní banka československá byla rozdělena na centrální banku a dvě obchodní banky, a to Komerční banku Praha a Všeobecnou úvěrovou banku Bratislava.

Ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky stanovil jako den zániku federace i všech jejích institucí 1. leden 1993. K tomuto datu tedy zanikla také Státní banka československá a ústřední bankou České republiky se stala Česká národní banka.

Česká národní banka vznikla na základě zákona č. 6/1993 Sb., která v plné míře navázala na činnost bývalé Státní banky československé, tj. začala vykonávat všechny základní činnosti typické pro centrální banky v tržních ekonomikách. Její charakteristika jako ústřední banky státu, jejímž hlavním cílem je péče o stabilitu měny, byla zakotvena do Ústavy České republiky (zákon č. 1/1993 Sb.), která zaručuje nezávislost České národní banky tím, že do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.

Česká národní banka je samostatnou právnickou osobou, která má postavení veřejnoprávního subjektu a nezapisuje se do obchodního rejstříku. Jejím nejvyšším řídicím orgánem je bankovní rada jako sedmičlenný orgán, který tvoří guvernér, dva viceguvernéři a čtyři další členové. Členy bankovní rady jmenuje a odvolává prezident republiky na dobu šesti let. Bankovní rada určuje měnovou politiku a nástroje pro její uskutečňování a rozhoduje o zásadních měnově politických opatřeních České národní banky a opatřeních v oblasti dohledu nad bankovním trhem. Oblasti integrace dohledu nad finančním trhem do České národní banky se věnují zvláště na závěr své práce.

2. Funkce České národní banky

Hlavním cílem České národní banky je zabezpečovat cenovou stabilitu:

- tj. určuje měnovou politiku,
- vydává bankovky a mince,

- řídí peněžní oběh, platební styk a zúčtování bank, poboček zahraničních bank a spořitelních a úvěrových družstev (SÚD od 1. 4. 2006), pečuje o jejich plynulost a hospodárnost a podílí se na zajištění bezpečnosti, spolehlivosti a efektivnosti platebních systémů a na jejich rozvoji,
- vykonává dohled nad osobami působícími na finančním trhu, provádí analýzy vývoje finančního trhu a pečuje o bezpečné fungování a rozvoj finančního trhu v České republice (účinnost od 1. 4. 2006),
- provádí další činnosti podle zákona o ČNB a podle zvláštních právních předpisů

2.1. Měnová politika

Podle zákona č.6/1993 Sb. o České národní bance, je centrální banka při zabezpečování svého hlavního cíle nezávislá na pokynech vlády. Její nezávislost je poměrně značná.

Měnová politika bývá většinou definována jako "proces, ve kterém se centrální banka prostřednictvím svých nástrojů snaží o dosažení předem stanovených cílů".² V České republice provádění měnové politiky přímo souvisí s hlavním cílem činnosti, který je Ústavou České republiky a zákonem o České národní bance (§ 2/odst. 1) určen jako péče o cenovou stabilitu. Odstavec 2 § 2 zákona o České národní bance pak určování měnové politiky uvádí mezi činnostmi, které centrální banka provádí v souladu s plněním tohoto hlavního cíle. V zákoně o České národní bance § 2 odst. 1 se dále uvádí, že pokud není dotčen její hlavní cíl, Česká národní banka podporuje obecnou hospodářskou politiku vlády vedoucí k udržitelnému hospodářskému růstu. Cílem měnové politiky by tak měla být také snaha o udržení ekonomiky blízko jejího potenciálního produktu a snaha o vytvoření podmínek pro jeho maximální růst.

Nese tedy plnou odpovědnost vůči státu za kvalitu měny, dlouhodobou cenovou stabilitu a kupní sílu peněz. Péči o kvalitu národní měny zajišťuje centrální banka prostřednictvím různých zásahů do měnové oblasti. Mezi nejdůležitější nástroje regulace patří například ovlivňování ceny peněz pomocí úrokových sazeb, množství peněz v oběhu a tím i měnových agregátů, nákup a prodej cenných papírů, stanovování míry povinných minimálních rezerv a další. Prostřednictvím těchto zásahů však centrální banka míří na širší obecnější makroekonomické cíle, jako jsou ovlivnění míry inflace, devizového kurzu či rovnováhy platební bilance.

2.2. Emisní funkce

² Revenda a kol.: Peněžní ekonomie a bankovníctví, 2.vyd, Management press,1997

Česká národní banka má výsadní právo emitovat hotovostní peníze. Proto je též nazývána cedulovou bankou. Její monopolní postavení v tomto směru je podchyceno v zákoně č.6/1993 Sb., o České národní bance.

S tím rovněž souvisí i povinnost centrální banky dbát o ochranu peněz, což mj. znamená pečovat o zamezení možnosti padělání. Emitent musí věnovat pozornost nejen tzv. ochranným prvkům, ale i grafickým prostředkům, které by co nejvíce ztížily, eventuelně vůbec vyloučily jakékoliv padělání a pozměňování peněz.

V oblasti peněžního oběhu především zajišťuje:

- zpracování koncepce a metodiky hotovostního peněžního oběhu a správy zásob peněz včetně správy zásob drahých kovů a sběratelských hodnot a pamětních stříbrných mincí,
- návrhy na vydání nových platidel, ekonomické rozборы výroby peněz a kalkulace cen,
- výrobu českých peněz a cenných papírů a dohled nad jejich výrobou,
- řízení hotovostního peněžního oběhu a kontrolu správy zásob peněz prováděnou pobočkami ČNB,
- vypracování návrhů právních předpisů o vydávání a oběhu peněz,
- přípravu informačních materiálů o nově vydávaných peněžích a šetrném zacházení s penězi,
- přejímku, úschovu a ničení necelých a neupotřebitelných bankovek a mincí,
- koncepci a stanovy standardy vybavení pracovišť České národní banky technikou na zpracování peněz.

2.3. Devizová činnost

Centrální banka spravuje devizové rezervy státu a disponuje s nimi, tj. rozhoduje o jejich velikosti, struktuře a místu uložení. Při správě devizových rezerv usiluje o dosahování maximálního a stabilního výnosu, dále provádí operace na devizovém trhu a vyhlašuje kurz české koruny k cizí měně.

2.4. Banka bank

Česká národní banka vede účty bank, přijímá vklady bank a poskytuje bankám úvěry, provádí mezibankovní zúčtování. Vystupuje vůči ostatním bankám jako tzv. věřitel poslední instance, tj. poskytnutí úvěru pro překlenutí dočasného nedostatku likvidity.

Jedná se o tyto účty:

- účty platebního styku u centrální banky sloužící k provádění mezibankovního platebního styku - mezibankovní zúčtování prostřednictvím clearingového centra České národní banky, (tzv. CERTIS)
- běžné účty u centrální banky sloužící pro výběry a uložení volných prostředků bank,
- termínované vklady (do 24 hodin) u centrální banky sloužící pro výběry a uložení volných prostředků bank.

Každá banka (včetně stavebních spořitelen) a pobočka zahraniční banky, která má v České republice bankovní licenci nebo se rozhodne v České republice podnikat na základě tzv. jednotné licence, je povinna držet na svém účtu u centrální banky určitý předem stanovený objem likvidních prostředků, tzv. povinné minimální rezervy. Banky v současné době udržují tyto povinné minimální rezervy na svém účtu v zúčtovacím centru České národní banky (tzv. účet platebního styku) a též na účtu pro výběry a skládání hotovostí, mají-li tento účet zřízen.

2.5. Banka státu

Česká národní banka vede účty a provádí operace pro vládu, centrální orgány, orgány místní samosprávy a podniky veřejného sektoru. Dále například spravuje peněžní prostředky státního rozpočtu a plní funkci dozoru či dohledu nad obchodními bankami. Může se také krátkodobě stát věřitelem státu, tj. Česká národní banka může státu poskytnout úvěr na základě rozhodnutí bankovní rady, a to formou nákupu státních pokladničních poukázek.

2.6. Reprezentace státu v měnové oblasti

Centrální banka komunikuje s ostatními zeměmi a institucemi v mezinárodním měřítku, reprezentuje stát na zasedáních Banky pro mezinárodní platby, Mezinárodního měnového fondu, skupiny Světové banky, Evropské banky pro obnovu a rozvoj, Evropské centrální banky atd.

3. Bankovní dohled České národní banky

Ačkoliv jsou banky řízeny svým managementem za účelem vytváření zisků a jejich akcionáři očekávají přiměřenou návratnost svých investic, obecně se uznává, že banky mají ve

vztahu k národní ekonomice jiný charakter než činnost ostatních podnikatelských subjektů. Jelikož banky hrají klíčovou roli ve finančním systému a v národním hospodářství, je jejich operacím věnována značná pozornost.

Banky přijímají volné peněžní prostředky od veřejnosti. Bezpečnost a okamžitá dostupnost těchto fondů pro transakce a jiné účely je zásadní pro stabilitu a účinnost bankovního systému. Banky využívají těchto prostředků na úvěry a investice, přičemž napomáhají při přidělování nedostatkových úspor pro produktivní využití v rámci ekonomie.

Komerční banky představují páteř národního platebního styku. Ten musí být bezpodmínečně bezporuchový a jeho průběh musí být bezpečně zajištěn. Je proto v zájmu všech subjektů dané ekonomiky, aby byla pokud možno vyloučena jakákoliv ohrožení bank a bankovníctví.

Ze všech těchto důvodů podléhají banky na celém světě obecně vyššímu stupni bankovní regulace a bankovnímu dohledu. Specifické rysy bankovního dohledu se v jednotlivých státech liší, neboť zohledňují jedinečný historický vývoj každé země. Základní cíle a účely bankovního dohledu jsou však v zásadě podobné.

V první řadě je důležité zachovávat důvěru veřejnosti v bankovní systém, společným cílem je chránit prostředky vkladatelů a v případě bankrotu banky minimalizovat ztráty, které má absorbovat Fond pojištění vkladů. Ochrana vkladatele je velice důležitým prvkem zachování důvěry v bankovní systém a předcházení "runů" na banky. Dalším cílem bankovního dohledu je podporovat účinný a soutěže schopný bankovní systém, který reaguje na potřebu veřejnosti, týkající se vysoce kvalitních finančních služeb za přiměřenou cenu. Bankovní dohled se také snaží zajistit dodržování obecně závazných právních předpisů.

Souhrnně lze říci, že cílem bankovní regulace je minimalizovat rizika v oblasti bankovního podnikání, zvýšit jeho bezpečnost a transparentnost a ochraňovat zájmy vkladatelů.

Na druhé straně bankovní dohled nemůže nahradit úlohu vlastníků, statutárního orgánu a vedoucích zaměstnanců, neboť ti jsou odpovědní za výsledky hospodaření banky, za způsob a kvalitu řízení rizik. Úkolem bankovního dohledu také není zabránit kolapsu jednotlivých bank, bylo by to v rozporu s principy fungování trhu, musí však umět včas rozpoznat ohrožené banky a zajistit, aby ztráty vkladatelů a negativní dopad na ostatní banky byly minimalizovány. Bankovní dohled nemůže ani nahrazovat funkci orgánů činných v trestním řízení a prioritně vyhledávat a objasňovat trestné činy finančního charakteru v bankách.

Bankovní regulaci lze charakterizovat jako souhrn pravidel (zákonů, vyhlášek, opatření) pro založení a činnost bank, za bankovní dohled se potom považuje kontrola nad dodržováním těchto pravidel včetně přijímání opatření k nápravě v případě jejich porušení.³

3.1. Vývoj bankovního dohledu

Bankovní dohled vznikl v tehdejší Státní bance československé v roce 1991 jako zcela nový institut a za dobu své existence prošel dlouhým vývojem.

V letech 1991 - 1993, byl vytvořen základní rámec bankovního dohledu. Tato etapa probíhala v podmínkách liberálního rozvoje bankovního sektoru vycházejícího z výrazné, politicky podporované poptávky po bankovních službách v souvislosti s transformací hospodářství na tržní systém. Ve srovnání s rokem 1990, kdy pod pravomocí Státní banky československé působilo na trhu pouze několik málo bank - Česká spořitelna, Slovenská spořitelna, Všeobecná úvěrová banka, Československá obchodní banka, Živnostenská banka a Investiční banka, dosáhl počet bank v roce 1993 již 52.

Počáteční etapa budování bankovního dohledu byla charakteristická nedostatečným legislativním zázemím, nedostatkem odborníků, minimem vzdělávací podpory. Organizační struktura bankovního dohledu prošla hledáním optima z pohledu umístění v organizaci Státní banky československé a sdílení kompetencí na federální a republikové úrovni.

Vzhledem k potřebám byla primární pozornost v této době věnována právním předpisům a licenčním postupům. Začátkem roku 1992 vstoupil v platnost nový zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, kterým byl vytvořen základní rámec pro podnikání bank a bankovního dohledu v nových podmínkách. Bankovní dohled poměrně rychle, s pomocí zahraničních expertů, vytvořil a zavedl základní pravidla pro vstup do odvětví a obezřetnostní limity pro banky, a tím začal preventivně působit na vznik a na omezení nadměrných bankovních rizik. Inspekční činnost bankovního dohledu v jednotlivých bankách, dohlídka na místě, nedosahovala potřebné kvality a rovněž tak frekvence. Byla rovněž komplikována smíšenými kompetencemi dohledu na federální i republikové úrovni.

Po roce 1994 lze hovořit o kvalitativním rozvoji bankovního dohledu. Tato etapa byla doprovázena určitými negativními trendy v bankovním sektoru, zejména výrazným zhoršením

³ Dvořák P.: Bankovníctví, VŠE, Praha 1997

kvality aktiv většiny bank. Příčiny tohoto vývoje lze spatřovat nejen v nestabilních podmínkách transformující se ekonomiky, ale i v nezkušenosti a nedostatku kvalifikace vedoucích pracovníků podniků i bank samotných, jakož i v rozšíření nekalých praktik, vedoucích ve svých důsledcích k bankovním kolapsům. Na druhé straně byly ale také banky do nezodpovědné úvěrové politiky tlačeny i tehdejší vládou jako "majitelkou" bank, která podporovala privatizované podniky bez úvěrové historie, bez majetku k ručení apod. Rok 1994 znamenal určitý kvalitativní posun v rozvoji bankovního dohledu. Byla provedena dílčí reorganizace, byly zdokonaleny metody práce jak v rámci dohledu na dálku, tak dohledu na místě. Zvýraznění úlohy dohledu na místě v této době bylo ovlivněno nespolehlivostí vnějších auditorů a potřebou ověřit skutečnou situaci v jednotlivých bankách vzhledem k eskalujícím problémům ve skupině malých bank. Postupně se podařilo stabilizovat pracovníky bankovního dohledu a také zajistit jejich kvalifikační růst.

Toto období bylo pro bankovní dohled velmi náročné. Tato mimořádná situace značně zkomplikovala efektivní výkon bankovního dohledu, vynucovala si individuální řešení u jednotlivých případů včetně dopadů do personální oblasti bankovního dohledu, čímž byla narušena kontinuální a systémová činnost bankovního dohledu především v oblasti dohlídek na místě.

I přes tehdejší složitou situaci v bankovním sektoru vedoucí k jeho podstatnému vyčištění od nejproblémovějších bank, která znamenala pro pracovníky bankovního dohledu mimořádně vysoké pracovní nasazení, podařilo se v průběhu existence bankovního dohledu vytvořit taková pravidla, metody a postupy, které vytvořily solidní základnu pro jeho další rozvoj v budoucnosti.

V roce 1997 došlo k další reorganizaci bankovního dohledu a následně k posílení jednotlivých útvarů bankovního dohledu. Byl oddělen dohled na dálku od dohledu na místě vytvořením specializovaných on-site týmů u každého odboru bankovní inspekce. Došlo ke zrušení licenčního oddělení a soustředění veškerých aktivit bankovního dohledu souvisejících s činností již povolených bank do odborů bankovního dohledu, které zajišťovaly i řízení o žádostech o udělení nových povolení působit jako banka. Došlo k rozdělení odboru zajišťujícího praktický dohled na čtyři odbory se shodnou organizační strukturou a k vytvoření rovnocenných skupin bank supervizovaných těmito odbory z důvodu jejich rovnoměrného pracovního zatížení. Dále byly vyčleněny banky, kterým bylo odňato povolení působit jako banka, z agendy inspektorů, kteří zajišťovali dohled nad bankami.

3.2. Legislativní základna bankovního dohledu

Dohledem nad činností bank byla pověřena Česká národní banka jako centrální banka státu zákonem č.6/1993 Sb., o České národní bance, který navazuje na zákon o Státní bance československé a přihlíží k úpravám v jiných zemích. Byl přijat 17. prosince 1992 a vstoupil v platnost 1. ledna 1993. Bankovnímu dohledu podléhají všechny banky a pobočky zahraničních bank působící na území České republiky.

Podle § 44 odst.1 zákona o České národní bance, Česká národní banka vykonává dohled nad (stav od 1. 4. 2006):

- činností bank, poboček zahraničních bank, spořitelních a úvěrních družstev, institucí elektronických peněz, poboček zahraničních institucí elektronických peněz a jiných osob, které vydávají elektronické peníze, podle zvláštních právních předpisů a nad bezpečným fungováním bankovního systému,
- osobami, o nichž tak stanoví zvláštní právní předpisy upravující oblast podnikání na kapitálovém trhu,
- činností pojišťoven, zajišťoven, penzijních fondů a dalších osob působících v oblasti pojišťovnictví a penzijního připojištění podle zvláštních právních předpisů,
- bezpečným, spolehlivým a efektivním fungováním platebních systémů podle zvláštního právního předpisu,
- činností jiných osob, které mají povolení podle zvláštních právních předpisů.

Dále podle § 44 odst. 2 zákona o České národní bance, výkon bankovního dohledu zahrnuje:

- rozhodování o žádostech o udělení licencí, povolení a předchozích souhlasů podle zvláštních právních předpisů,
- kontrolu dodržování podmínek stanovených udělenými licencemi a povoleními,
- kontrolu dodržování zákonů, jestliže je k této kontrole Česká národní banka tímto zákonem nebo zvláštními právními předpisy zmocněna, a kontrolu dodržování vyhlášek a opatření vydaných Českou národní bankou,
- získávání informací potřebných pro výkon dohledu podle zvláštních právních předpisů a jejich vymáhání, ověřování jejich pravdivosti, úplnosti a aktuálnosti,
- ukládání opatření k nápravě a sankcí podle tohoto zákona nebo zvláštních právních předpisů,

- řízení o správních deliktech a přestupcích.

Podmínky činnosti bank, jejich práva a povinnosti, pravomoci a metody bankovního dohledu pak upravuje zákon č. 21/1992 Sb., o bankách ve znění pozdějších předpisů. Dále se banky řídí řadou dalších obecně závazných právních předpisů, které upravují např. vedení účetnictví, devizovou oblast, obchodování s cennými papíry atd.

Podle tohoto zákona Česká národní banka:

- uděluje licence,
- vydává souhlasy před nabytím kvalifikované účasti na bance,
- vydává předchozí souhlasy - k uzavření smlouvy o prodeji podniku nebo jeho části, k fúzi banky, ke snížení základního kapitálu, k usnesení valné hromady, že banka nebude nadále vykonávat bankovní činnosti,
- schvaluje seznam akcionářů před konáním valné hromady,
- stanovuje kvantitativní a kvalitativní požadavky.

Vstupem České republiky dne 1. května 2004 do Evropské unie mohou banky a finanční instituce využít princip jednotné licence. Ten vychází ze svobody volného poskytování služeb a svobody usazování, jakožto pilířových zásad jednotného volného trhu, na nichž stojí Evropská unie.

3.3. Organizační struktura bankovního dohledu

Vzhledem k tomu, že i v průběhu dalších let bylo nutné zkvalitnit výkon bankovního dohledu a prohloubit spolupráci a komunikaci, došlo na úseku bankovního dohledu k několika dalším reorganizacím. V roce 2002 byl dohled na dálku rozdělen do dvou odborů, které pokrývaly ucelenou skupinu bank podle velikosti a zaměření. Oddělení dohledu na dálku od dohledu na místě vytvořením specializovaných on-site týmů zajišťovalo kvalitní přístup k výkonu bankovního dohledu. Do nového uspořádání se již promítly změny bankovního dohledu po vstupu do EU a zejména probíhající změny regulace a dohledu celého finančního trhu. Po reorganizaci s účinností od 1. června 2004 se bankovní dohled skládá z jedné sekce členěné na odbory, kdy dvě sekce, sekce politiky bankovního dohledu a sekce bankovního dohledu, byly sloučeny v sekci bankovní regulace a dohledu. Tato sekce je od února 2005 tvořena celkem pěti odbory. Legislativní a

metodická činnost je náplní odboru regulace. Výkon dohledu na dálku (monitoring, analýzy bank i bankovního sektoru, vztahy s bankami, notifikace) provádí pouze jeden odbor, v jehož rámci je činnost zaměřena na celý bankovní sektor a profilové skupiny bank (velké banky a banky se zvláštním určením, dále střední a malé banky a stavební spořitelny, pobočky zahraničních bank jsou monitorovány a dohlíženy pouze z hlediska dodržování pravidel likvidity). Do odboru licenčního a povolovacího byla soustředěna problematika správních řízení v licenční a sankční oblasti, rovněž agenda bank po odnětí licence. Odbor dohledu na místě se specializuje na kontrolu jednotlivých rizikových oblastí. Pokrývá oblast kontroly kreditních rizik a vnitřního řídicího a kontrolního systému (včetně problematiky prevence bank proti legalizaci výnosů z trestné činnosti), dále zajišťuje kontrolu tržních a operačních rizik včetně rizik informačních systémů bank. Pátý odbor zajišťuje podporu všem výkonným útvarům, v jeho kompetenci je rovněž správa a další rozvoj úvěrového registru.

Bankovní dohled je organizační součástí České národní banky. Je pod gescí vrchního ředitele, který je zároveň členem bankovní rady České národní banky a řízen je ředitelem sekce bankovní regulace a dohledu. Organizační schéma bankovního dohledu České národní banky k 1. 2. 2005 přikládám jako přílohu.

3.4. Základní způsoby provádění bankovního dohledu

Dohled nad bankami v České republice je na základě pravomocí daných zákonem o bankách vykonáván formou dohledu na dálku a kontrolou na místě. Dohled na dálku je založen zejména na pravidelném provádění finančních analýz bank a sledování jejich činnosti. Dohled na místě, prováděný formou kontrol v bankách, je pak základním prostředkem pro posouzení kvalitativních aspektů činnosti bank, zejména jejich řídicích a kontrolních mechanismů.

3.4.1. Dohled na dálku

Pravidelný monitoring činnosti banky je založen zejména na pravidelných čtvrtletních analýzách finanční situace bank, kontrole dodržování obezřetnostních pravidel a limitů a ukládání nápravných opatření v případě zjištění nedostatků. Je založen na průběžném vyhodnocování všech dostupných informací o činnosti bank pocházejících z různých zdrojů. Jedná se zejména o bankami pravidelně zasílané výkazy a hlášení na individuálním i konsolidovaném základě, účetní závěrky a

výroční zprávy bank, auditorské zprávy, výsledky kontrol na místě či informačních návštěv a další zdroje, včetně veřejně dostupných zpráv.

Základním analytickým nástrojem, který je v rámci dohledu na dálku využíván, je provádění pravidelných komplexních analýz vyhodnocujících finanční situaci jednotlivých bank. Pro zachycení případných negativních tendencí jsou pravidelně vyhodnocovány také měsíční signální informace o vývoji jednotlivých bank s návrhy na další postup a opatření bankovního dohledu u bank s negativním vývojem.

Dohled na dálku využívá při své činnosti automatizovaný systém Informačního centra bankovního dohledu, který soustřeďuje údaje ze všech výkazů a hlášení pro bankovní dohled a poskytuje jednotné standardní výstupní sestavy. Tato informační podpora umožňuje rychlý přehled o vývoji základních ukazatelů charakterizujících finanční situaci banky a dodržování pravidel obezřetného podnikání.

Kromě pravidelného vyhodnocování finanční situace bank se v rámci výkonu dohledu na dálku dále posuzuje odborná způsobilost a důvěryhodnost osob navrhovaných na funkce vedoucích zaměstnanců bank, schvalují se externí auditoři bank, seznamy akcionářů před valnou hromadou, započítávání podřízeného dluhu do kapitálu banky apod.

Chtěla bych se zmínit o jednotlivých činnostech dohledu na dálku podrobněji.

Základním časovým intervalem dohledu na dálku je jeden měsíc v návaznosti na periodicitu předkládání většiny výkazů, které jsou k analýze nezbytné. Současně je však nutné v případech bank, jejichž finanční situace je v daném časové období výrazně nestabilní, požadovat předložení podkladů s kratší periodicitou a ty následně vyhodnocovat. Podrobnější a detailnější analýzy jsou banky podrobovány ve čtvrtletním a pak zejména v pololetním a ročním časovém horizontu.

Periodické činnosti:

Periodicita v rocích:

- vyhodnocení účetní závěrky, zprávy o obezřetnostních hlášeních, Výroční zprávy a Zprávy o ověření vnitřního řídicího a kontrolního systému včetně řízení rizik, pokud byla bance tato povinnost uložena,
- vyhodnocení finanční situace banky (zejména podle auditované účetní závěrky a výroční zprávy zpracované v podobě podrobné roční analýzy, případně srovnávací analýzy skupiny bank), resp. centrály v případě pobočky zahraniční banky,

- vyhodnocení speciálních zpráv auditora,
- vyhodnocení předloženého konsolidačního celku.

Periodicita ve čtvrtletích:

- vypracování stručnější analýzy banky a posouzení čtvrtletních oznámení banky pro veřejnost

Periodicita v pololetích:

- hodnocení managementu

Periodicita v měsících:

- kontrola formální a věcné stránky výkazů, kontrola plnění limitů
- zpracování Signálních informací,
- aktualizace seznamu bank,
- prověření Registru bank.

Předkládané výkazy a hlášení jsou základním zdrojem údajů pro dohled na dálku. Jejich kvalita je rozhodující pro další analýzu banky, jejímž cílem je vytipování trendů a nestandardních prvků ve vývoji banky.

Informační služba České národní banky přijme od bank výkazy a hlášení pouze v těch případech, kdy splňují všechny předepsané formální kontroly v rámci výkazu. Zároveň zajišťuje urgenci výkazů, pokud výkazy a hlášení nebyly předloženy ve stanoveném termínu.

Inspektoři bankovního dohledu na dálku musí po obdržení jednotlivých výkazů a hlášení zkontrolovat úplnost vyplnění výkazů, zda jsou uvedeny všechny komentáře, které jsou banky k některým výkazům povinny předkládat, a zda tyto komentáře obsahují všechny skutečnosti, které mají vysvětlit apod. Pokud dojde ke zjištění neobvyklých skutečností, nesrovnalostí, musí se dotazem na banku zjistit jejich příčina, aby bylo možné posoudit, zda se případně nejedná o známku negativního vývoje, který by mohl ohrozit stabilitu banky.

Základní analýza banky:

Analýza banky je základem dohledu na dálku. Vychází především z finančních ukazatelů, které jsou propočítávány z výkazů a hlášení předkládaných bankami. Finanční ukazatele umožňují posoudit míru jednotlivých rizik pro konkrétní banku vzhledem k jejich velikosti, struktuře obchodních aktivit. Finanční analýza se provádí zpravidla ve čtvrtletní periodicitě, v případě potřeby však může být prováděna i častěji, tj. v měsíční periodicitě, protože většina výkazů a

hlášení je bankovnímu dohledu předkládána měsíčně. Tato čtvrtletní analýza umožňuje detailní pohled na pozici banky a využívá i ostatních zdrojů, zejména výsledků kontroly limitů, vysvětlení získaných od banky, informací z auditorské zprávy, z výroční zprávy, z veřejných zdrojů nebo ze zjištění při provádění kontrol a informačních návštěv v bance apod. Výsledkem analýzy je případné vytipování problémových oblastí v činnosti banky, posouzení míry jednotlivých rizik a návrh dalšího postupu vůči bance, pokud je nezbytné přijmout nějaké řešení. Příkladem opatření vůči bance může být např. návrh na dohlídku na místě v konkrétní oblasti, uložení bance přijmout potřebná nápravná opatření apod. Taková analýza může sloužit jako podklad pro jednání s bankou, součástí podkladů pro pohovory s managementy bank apod.

Analýza banky musí obsahovat:

- vývoj základních položek aktiv (úvěry, vklady u bank, cenné papíry) a pasiv (primární vklady, vklady do bank, kapitál, rezervy a rezervní fondy), zhodnocení likvidity banky, vývoj kapitálové přiměřenosti, dodržování stanovených limitů obezřetného podnikání bank, vývoj úvěrů, vývoj cenných papírů, zhodnocení efektivnosti činnosti banky, zhodnocení dalších významných skutečností ovlivňujících vývoj banky.

Kontrola plnění limitů a dalších povinností stanovených zákony a pravidly obezřetného podnikání bank:

Pravidla obezřetného podnikání bank definovaná v opatření České národní banky č.2 ze dne 3. července 2002 o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě a ve vyhlášce České národní banky ze dne 3. července 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě. Tato pravidla stanovují přesné limity, které banka musí plnit. Další povinnosti resp. limity jsou stanoveny v zákoně o bankách. Jejich kontrola a okamžitá reakce vůči bance, pokud dochází k jejich porušování, je jedním z aspektů dohledu na dálku.

Pracovník dohledu na dálku pravidelně v návaznosti na periodicitu předkládání výkazů sleduje v rámci dohledu na dálku:

- dodržování pevně stanovených limitů v oblasti kapitálové přiměřenosti, kapitálu, úvěrové angažovanosti apod. na individuálním i konsolidovaném základě,
- naplňování požadavků na tvorbu opravných položek u sledovaných a ohrožených pohledávek z úvěrů,

- předložení všech informací vyžádaných na bance v rámci zvýšeného monitoringu dané banky aj.

V případě zjištění nedodržení výše stanovených limitů, neplnění povinností resp. jiných nedostatků se navrhne způsob řešení.

Rovněž se také čtvrtletně kontroluje kvalita a včasnost zveřejnění informací pro veřejnost bankou.

Opatření vůči bankám:

Zjistí-li Česká národní banka nedostatky v činnosti banky, je oprávněna podle povahy zjištěného nedostatku bance uložit různá opatření, jejichž cílem je náprava závadného stavu. Nedostatkem v činnosti banky se podle zákona o bankách rozumí porušení podmínek stanovených v povolení působit jako banka, porušení zákona o bankách, zvláštních zákonů (např. devizového zákona), právních předpisů a opatření vydaných Českou národní bankou, provádění obchodů bankou způsobem, který poškozuje zájmy jejich vkladatelů nebo ohrožuje bezpečnost a stabilitu bankovního systému, řízení banky osobami, které nemají dostatečnou odbornou způsobilost nebo nejsou občansky bezúhonné, nedostatečný objem rezerv a opravných položek vzhledem k vykázanému objemu klasifikovaných aktiv.

Podle zákona o bankách může Česká národní banka:

- vyžadovat, aby banka zjednala nápravu, zejména omezila některé povolené činnosti - ukončila nepovolené činnosti, vyměnila osoby ve vedení banky, vytvořila odpovídající výši opravných položek apod.,
- změnit licenci omezením nebo vyloučením některých činností,
- nařídit mimořádný audit na náklady banky,
- zavést nucenou správu,
- uložit pokutu až do výše 50 mil. Kč,
- snížit základní jmění banky.

V případech, kdy situace v bance tj. zjištěné nedostatky v její činnosti vyžadují přijetí určitých nápravných opatření, zpracuje se návrh příslušného opatření. Pokud byla bance uložena opatření, bankovní dohled musí průběžně sledovat plnění uložených opatření. Kontrola plnění opatření může částečně probíhat jak na dálku (vyhodnocování hlášení nebo písemných podkladů

zasílaných bankou), tak na místě (pohovorem s managementem, v rámci informační návštěvy nebo při kontrole na místě).

Na základě zjištění dohledu na dálku a s využitím výsledků kontrol na místě byla uložena v roce 2004 opatření k nápravě celkem 13 bankám. Tato opatření spočívala v požadavku na odstranění nedostatků zjištěných v činnosti bank se stanovenými termíny k jejich nápravě. Postup bank při odstraňování nedostatků je vždy následně monitorován. Bankovní dohled v roce 2004 nevedl žádné sankční řízení směřující k odnětí licence či pokutě za porušení zákona o bankách.

Konsolidovaný dohled a spolupráce s regulátory:

Bankovní dohled se zaměřil podrobněji na specifika jednotlivých finančních skupin. V rámci dohledu na konsolidovaném základě je ze stran České národní banky dohlíženo celkem na 10 regulovaných konsolidačních celků tvořených skupinami ovládanými banky. Banky musí předkládat výkazy na čtvrtletní bázi.

Na základě uzavřené Dohody o vzájemné spolupráci při výkonu bankovního dohledu a státního dozoru nad finančním trhem došlo k vytvoření pracovní skupiny pro jednotlivé konsolidační celky, které zahrnují subjekty regulované a dohlížené ze strany České národní banky, Ministerstva financí ČR a Komise pro cenné papíry. Hlavním účelem jejich vzniku je zvýšený důraz kladený na bezprostřední spolupráci a výměnu potřebných informací o subjektech konsolidačních celků, jejich aktivitách a činnosti regulatorních orgánů. Tato spolupráce má význam pro efektivnější výkon funkcí bankovního dohledu a státního dozoru.

Rozšířila se také spolupráce, výměna informací a zkušeností mezi domácími a zahraničními regulátory, kteří provádějí dohled nad mateřskými bankami majícími své dceřiné banky na území České republiky.

3.4.2. Kontroly na místě

Dohled na dálku neposkytuje řadu informací, které jsou nezbytné pro komplexní posouzení kvality banky a které jsou zjistitelné pouze přímo v bankách. Jedná se především o informace dotýkající se řídicích procesů v bance, kvality managementu, informačního systému, vnitřního kontrolního systému apod.

Pravidelný kontakt s bankami je v současné době uskutečňován v několika formách, a to jako komplexní kontroly na místě, dílčí kontroly na místě a pohovory s managementem bank.

Kromě toho jsou jednotliví inspektoři v pravidelném pracovním kontaktu se středním managementem banky při získávání dílčích informací, kontrole předkládaných hlášení apod.

Základem kontrolní činnosti přímo v bankách jsou komplexní kontroly, které poskytují celkový pohled na postavení a způsob řízení banky, a jsou zaměřeny na řízení úvěrového rizika, tržních rizik a rizik spjatých s obchodováním na finančních trzích, na cenné papíry a majetkové účasti, vnitřní řídicí a kontrolní systém a interní audit, informační systémy a informační technologie, předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti. Působení inspektorů v bance během dohlídky tedy umožňuje nejen detailní pohled na jednotlivé činnosti banky, ale i poznat způsob řízení, informační toky a celkovou atmosféru v bance.

Vlastní kontrola v bance probíhá v několika krocích:

- *Příprava kontroly na místě*, spočívající v celkové analýze banky na základě výsledků dohledu na dálku za účelem vytipování těch oblastí, které pravděpodobně představují slabinu banky, organizační zajištění kontroly a vyžádání potřebných podkladů od banky,
- *Vlastní kontrola na místě* zahrnující prověrku vybraných úvěrových případů, pohovory s managementem jednotlivých úseků banky, posouzení správnosti metodických a řídicích procesů, kontrolu správnosti předkládaných údajů v rámci dohledu na dálku apod.,
- *Zpracování protokolu z kontroly na místě* a jeho projednání s bankou (včetně námitkového řízení a eventuálně rozkladu), závěrečný protokol obsahuje stručný popis jednotlivých kontrolovaných oblastí a především popis zjištěných nedostatků,
- *Zpracování celkového hodnocení banky* na základě výsledků z kontroly na místě, které vyjadřuje názor bankovního dohledu na pozici banky jako celek a upozornění na ty oblasti, které je třeba dále zlepšovat v zájmu zdravého a obezřetného rozvoje banky,
- *Uložení opatření podle výsledků kontroly*, tato opatření jsou termínovaná a jejich plnění je průběžně kontrolováno.

3.4.3. Licenční a povolovací činnost

Bankovní soustava v České republice je tvořena zejména bankami komerčního typu. Ve smyslu zákona o bankách se bankou rozumějí právnické osoby se sídlem v České republice

založené jako akciové společnosti nebo státní peněžní ústavy, které přijímají vklady od veřejnosti a poskytují úvěry a které k výkonu těchto činností mají bankovní licenci.

O udělení licence, stejně tak jako o její změně či odnětí, rozhoduje Česká národní banka, která si vyžaduje stanovisko Ministerstva financí ČR. Udělená licence vymezuje okruh činností, které banka může dále provádět, příp. stanovuje další podmínky činnosti. Žadatelé o licenci musejí splnit řadu podmínek.

Při rozhodování se posuzuje především:

- dostatečnost základního jmění, jeho původ a forma,
- finanční situace zakladatelů banky, jejich odborná způsobilost a morální bezúhonnost,
- kvalita podnikatelského projektu a z něho vyplývající uplatnění ve stávající struktuře bankovního sektoru z hlediska nabízených služeb,
- plán činnosti banky na první tři roky, jeho reálnost a zabezpečení pravidel obezřetnosti
- odborné a morální předpoklady osob navrhovaných do vedoucích řídicích funkcí, stanovy banky, organizační struktura banky, zajištění vnitřních kontrolních mechanismů a informačního systému v rámci banky apod.

3.4.4. Nucená správa v bance

Zavedení nucené správy je svým charakterem a účinky mimořádné opatření, které se zpravidla uplatní tehdy, když dosavadní opatření bankovního dohledu nebyla bankou splněna. Podle povahy zjištěného nedostatku, zejména nesnese-li věc odkladu, lze nucenou správu, stejně jako zúžit licenci, uložit pokutu či snížit základní jmění banky, uplatnit i bezprostředně.

Okamžikem doručení rozhodnutí o zavedení nucené správy se pozastavuje výkon všech orgánů banky a nastupuje nucený správce jmenovaný bankovní radou České národní banky, který:

- nabývá postavení statutárního orgánu, svolává valnou hromadu a má právo se jí účastnit,

- rozhoduje o všech věcech v působnosti valné hromady s výjimkou rozhodnutí o zrušení banky, avšak rozhodnutí valné hromady o zrušení banky lze provést jen po písemném schválení správcem,
- vyžaduje-li to situace může částečně nebo úplně pozastavit nakládání vkladatelů s jejich vklady v bance,
- zjistí-li správce předlužení banky, je oprávněn podat návrh na vyrovnání nebo na prohlášení konkurzu atd.

Během nucené správy může ČNB poskytnout bance finanční pomoc k odstranění dočasného nedostatku likvidity. Nárok na vrácení této finanční pomoci má přednost před všemi ostatními závazky banky. Nucená správa končí doručením rozhodnutí České národní banky o skončení nucené správy, dále prohlášením konkurzu nebo uplynutím 24 měsíců od zavedení nucené správy. Poslední nucená správa zavedená Českou národní bankou byla uvalena na IPB, a.s. dne 16. června 2000.

3.4.5. Prevence legalizace výnosů z trestné činnosti

Cílem většiny ilegálních aktivit je dosažení zisku pro ty skupiny a jednotlivce, kteří se na nich nejvíce podílí. Legalizace výnosů z trestné činnosti nebo také praní špinavých peněz pak představuje proces, jehož cílem je zatajit ilegální původ takto získaných finančních prostředků. Tento proces představuje velice důležitý článek nezákonné činnosti, neboť umožňuje aktérům užívat získaných prostředků bez strachu a rizika odhalení. Praní špinavých peněz tak slouží k legalizaci výnosů z nekalých aktivit, které generují veliké objemy peněz. Jedná se o organizovaný zločin i o zpronevěry, úplatkářství, podvody apod.

Proces legalizace výnosů z trestné činnosti lze rozdělit do tří fází:

- Umístění - v této fázi dochází ke vstupu nelegálně získaných prostředků do finančního systému. Obvykle se tak děje rozdělením velkých částek na menší, méně podezřelé, jež jsou pak vloženy přímo na bankovní účet. Další cestou může být nákup řady nástrojů finančního trhu (šeky, peněžní poukázky), které se posléze shromáždí a uloží na jiném místě. Jakmile se peníze dostanou na finanční trh, nastává druhá fáze.
- Rozvrstvení - představuje proces, v jehož rámci dochází k celé řadě převodů a přesunů finančních prostředků. Cílem je vzdálit je co nejvíce od jejich původu. Dochází tak buď k

opakovanému nákupu a prodeji investičních nástrojů, nebo jen k jednoduché sérii převodů mezi několika účty a různými bankami.

- Sjednocení - představuje poslední fázi na cestě ke zlegalizovaným prostředkům. Finanční prostředky se tak zpátky vrací do legální sféry. Zpravidla jsou pak investovány do nemovitostí nebo podnikání.

Otázka praní špinavých peněz je problém mezinárodního rozsahu. Nejvýznamnější institucí v mezinárodním měřítku je organizace Financial Action Task Force (FATF), v České republice pak Ministerstvo financí a Česká národní banka.

Financial Action Task Force:

Její hlavním cílem je rozvoj a podpora strategie boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti nejenom na mezinárodní úrovni, ale i úrovni jednotlivých států. Čtyřicet doporučení této instituce utvořilo základní rámec pro boj proti zneužívání finančních systémů k legalizaci výnosů z obchodu s drogami. Postupem času však došlo k jejich přepracování a aktualizaci.

Ministerstvo financí ČR:

Součástí Ministerstva financí je Finančně analytický útvar, jehož hlavním úkolem je prověřování hlášení o podezřelých obchodech. Z tohoto důvodu je tento útvar vybaven řadou pravomocí. Může například od finančních institucí požadovat veškeré informace o klientech a obchodech, má neomezený přístup k datům Střediska cenných papírů, finančních úřadů apod. Má také právo pozdržet provedení obchodu až o 72 hodin.

Česká národní banka:

Její nejvýznamnější počín v oblasti boje proti praní špinavých peněz bylo vydání opatření č.1 ze dne 8. září 2003 k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky pro oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti. V úvodní části opatření je uvedeno, že toto opatření stanoví požadavky, které banky plní s cílem minimalizovat rizika, jež po ně vyplývají z možného zneužití banky k legalizaci výnosů z trestné činnosti. Toto opatření dále definuje základní pojmy z oblasti praní špinavých peněz a zabývá se i bližší specifikací rizikových faktorů, definuje zásadu " Poznej svého klienta", která stanoví požadavky zejména na identifikaci klienta, stanovení a aktivní provádění politiky přijatelnosti klienta, proces vyhodnocování podezřelých obchodů, povinnosti pověřeného zaměstnance, využívání odpovídajícího informačního systému banky a odpovídající

systém školení. Stanovuje rovněž závazné termíny týkající se upravení vnitřních předpisů a zdokonalení informačního systému banky v souladu s opatřením.

Informační systém bank pro oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti by měl splňovat poměrně konkrétní požadavky. Mnohé peněžní ústavy si ale tento systém sami nevytváří, obracejí se na konzultační firmy, které jim jsou schopny nejen vhodný systém navrhnout, ale především ve velmi krátkém čase dodat.

V roce 2004 bylo v bankách provedeno šest kontrol zaměřených na tuto oblast. Předmětem kontroly je funkčnost a účinnost systému, který banka používá s tím, že se bankovní dohled zaměřuje zejména na následující oblasti: strategie a vnitřní řídicí a kontrolní systém v této oblasti, soulad systému banky s požadavky zákona, dodržování příslušných předpisů, schopnost banky zachytit a vyhodnotit podezřelý obchod, včetně oznámení finančnímu analytickému útvaru Ministerstva financí ČR v zákonných lhůtách.

3.4.6. Centrální registr úvěrů

Charakteristika Centrálního registru úvěrů

Centrální registr úvěrů spravovaný Českou národní bankou je v provozu od roku 2002 a vznikl na základě zákona č.21/1992 Sb., o bankách. Je to informační systém, který soustřeďuje informace o úvěrových závazcích fyzických osob podnikatelů a právnických osob a umožňuje operativní výměnu těchto informací mezi účastníky registru.

Účastníkem registru jsou všechny banky a pobočky zahraničních bank se sídlem v České republice a Česká konsolidační agentura. Povinností účastníka registru je provádění pravidelné měsíční aktualizace databáze registru. Přístup k informacím je umožněn jednotlivým účastníkům a České národní bance jako provozovateli registru.

Sdílení informací o závazcích a platební morálce klientů rozšiřuje okruh nástrojů využitelných v oblasti řízení úvěrového rizika. Předpoklad pozitivního působení na snižování podílu rizikových pohledávek v bankovním sektoru v České republice a zkušenosti z dlouhodobého provozování úvěrových registrů v zahraničí, byly základním důvodem pro realizaci projektu Centrálního registru úvěrů.

Garantem projektu a dalšího rozvoje systému Centrálního registru úvěrů je Česká národní banka. Řešení projektu probíhalo v úzké spolupráci s Českou bankovní asociací, zohledněny byly rovněž podněty jednotlivých bank. Aplikace registru je založena na využití moderních informačních technologií a splňuje požadavky v oblasti bezpečnosti dat.

Obsah Centrálního registru úvěrů

Předmětem povinné registrace v Centrálním registru úvěrů jsou současné a potencionální závazky klientů zahrnující úvěrové riziko bez ohledu na velikost pohledávky účastníka registru:

- čerpané úvěry včetně kontokorentních,
- debety na běžných účtech nad stanovený limit,
- nečerpané úvěrové rámce a přísliby,
- vydané záruky,
- úvěrové ekvivalenty vybraných podrozvahových pohledávek.

Registraci podléhají fyzické osoby podnikatelé a právnické osoby s výjimkou bank a poboček zahraničních bank. Na základě zákona č. 21/1992 Sb., o bankách není nutné u fyzických osob podnikatelů souhlas s předáváním osobních dat do tohoto registru, neboť ustanovení zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů tím nejsou dotčena.

Obsah databáze Centrálního registru úvěrů

- identifikační údaje o klientech (právní forma, IČO, název, adresa sídla)
- identifikační údaje pohledávky (číslo pohledávky, datum vzniku a splatnosti pohledávky, typ a další specifikace pohledávky, stav pohledávky),
- hodnoty pohledávky (celková výše pohledávky, aktuální zůstatek pohledávky, jistina po splatnosti, úroky a poplatky po splatnosti, počet dnů splatnosti),
- další údaje vztahující se k pohledávce (měna pohledávky, typy zajištění pohledávky).

Aktualizace údajů probíhá jednou měsíčně, údaje o splátkách provedených v průběhu měsíce mají uživatelé k dispozici přibližně v druhé polovině měsíce.

Přístup k informacím Centrálního registru úvěrů

Podmínky přístupu k informacím jsou stanoveny ve vyhlášce České národní banky č. 164 ze dne 10. dubna 2002 o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi České národní banky - Centrální registr úvěrů.

Účastníkům registru úvěrů je umožněn přístup k:

- celkovému úvěrovému zatížení klientů - tj. k informacím o souhrnu závazků jednotlivých klientů vůči subjektům bankovního sektoru České republiky = souhrnné hodnoty úvěrových pohledávek za klienty, včetně dluhu po splatnosti, v členění podle typu pohledávek,
- databázi informací poskytnutých do registru - tj. všechny vlastní údaje, které příslušný účastník registru do databáze vložil.

K dispozici jsou informace i aktuálním stavu i historii záznamů v databázi registru.

Za předpokladu dodržení předepsaných podmínek pro přístup k informacím registru mohou účastníci registru provádět denní on-line dotazy na nové, respektive stávající klienty. Přehled údajů o úvěrovém zatížení všech vlastních klientů je účastníkům registru k dispozici jako pravidelný měsíční výstup.

Registr úvěrů zahrnuje údaje podléhající bankovnímu tajemství. Poskytnutí údajů z databáze zákonem daným účastníkům registru není porušením bankovního tajemství, účastník registru je však povinen k údajům o klientech jiného účastníka získaným z informační databáze registru úvěrů přistupovat tak, jako by šlo o údaje o jeho vlastních klientech.

Výpisy z Centrálního registru úvěrů

V souladu se zákonem č.21/1992 Sb., o bankách má klient právo seznámit se s informacemi, které jsou o něm vedeny v databázi Centrálního registru úvěrů.

Požadavek na pořízení výpisu klient předává České národní bance prostřednictvím tiskopisu "Žádost dlužníka o výpis Centrálního registru úvěrů".

Za poskytnutí výpisu s údaji z registru úvěrů je klientovi účtována cena podle ceníku peněžních a obchodních služeb České národní banky.

Vyhotovení výpisu pro klienty účastníků registru (bank) zajišťuje Česká národní banka, která odpovídá za technickou stránku zpracování výpisu a jeho distribuci žadateli. Počet pořízených výpisů se stále zvyšuje.

Případnou reklamaci nesouladu věcného obsahu výpisu se skutečností uplatňuje žadatel přímo u účastníka registru, který o klientovi údaj do databáze předal a odpovídá za věcnou správnost informací uložených v databázi.

Centrální registr úvěrů zahájil ostrý provoz 1. listopadu 2002 a banky ve stále větší míře využívají jeho služeb. Počet uživatelů do značné míry závisí na organizaci práce v jednotlivých bankách, rozsahu pobočkové sítě apod. V některých bankách preferují individuální přístup všech úvěrových pracovníků, v jiných je tato činnost centralizována na vybraný okruh pracovníků, což samozřejmě ovlivňuje počet uživatelů v dané bance.

Banky používají měsíční sestavy úvěrového zatížení všech svých vlastních klientů, roste počet dotazů na informace o nových žadatelích o úvěr nebo jinou budoucí pohledávku banky zahrnující úvěrové riziko.

Pro přehlednost využití Centrálního registru úvěrů uvádím tabulku:

Počet uživatelů k 31. 12. 2004	1 916
Počet evidovaných klientů k 31. 12. 2004	240 758
z toho: fyzických osob podnikatelů	144 337 (60 %)
právnických osob	96 421 (40 %)
Počet aktivních pohledávek k 31. 12. 2004	259 867
Počet dotazů na evidované klienty za rok 2004	260 979
Počet dotazů na celkové úvěrové zatížení klienta za rok 2004 (počet zahrnuje i úvěrové zatížení vlastních klientů získané prostřednictvím dávkové sestavy, kterou má banka k dispozici po každé aktualizaci)	2 423 661
Počet pořizovaných výpisů pro klienty	85

V rámci Evropské unie je připravován projekt, který vytváří předpoklady pro výměnu dat úvěrových registrů provozovaných centrálními bankami jednotlivých členských států. Po našem

vstupu do Evropské unie se možnost zapojení do tohoto projektu otvírá i pro Centrální registr úvěrů provozovaný ČNB.

3.5. Závazná pravidla obezřetného podnikání

3.5.1. Vyhláška České národní banky č.333/2002 Sb. ze dne 3. července 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě

Smyslem této vyhlášky je sledování a regulace rizik u konsolidačních celků, jejichž součástí je banka, za účelem omezení rizik, kterým je banka vystavena z hlediska její účasti v konsolidačním celku. Nenahrazuje však dohled na individuálním základě.

Podrobně upravuje požadavky na informace za jednotlivé členy konsolidačního celku, vymezuje pojem regulovaného konsolidačního celku a stanovuje pravidla obezřetného podnikání pro tyto regulované konsolidační celky. Dále stanovuje pravidla propočtu kapitálové přiměřenosti, zahrnující úvěrové a tržní riziko, a hrubé angažovanosti pro regulované konsolidační celky, a podmínky, za kterých může banka používat svoje vlastní modely pro stanovení kapitálových požadavků k tržnímu riziku.

3.5.2. Opatření České národní banky č.2 ze dne 3. července 2002 o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě

Základní oblastí bankovního dohledu však i nadále zůstává dohled nad jednotlivými bankami, tj. dohled na individuálním základě. Opatření si klade za cíl zajištění souladu mezi propočtem kapitálové přiměřenosti, úvěrové angažovanosti a dalších parametrů obezřetného podnikání na konsolidovaném základě s propočty na individuálním základě.

Limit kapitálové přiměřenosti banky:

Snaha je zajistit dostatečné kapitálové vybavení banky v návaznosti na rizikovost jejích obchodů. Opatření definuje složení kapitálu a rozdělení aktiv podle různých rizikových vah. Minimální závazný limit poměru kapitálu k rizikově váženým aktivům je stanoven ve výši 8 %, přičemž neexistují žádné výjimky z dodržování tohoto limitu.

Limity čisté angažovanosti:

Smyslem limitů je omezení rizika ztráty vyplývající z platební neschopnosti nebo nevěře dlužníka dostát svým závazkům vůči bance a omezení nadměrné koncentrace aktiv na několik málo klientů. Stanovuje limity úvěrové angažovanosti definované jako souhrn veškerých aktiv vůči jednotlivému dlužníkovi nebo ekonomicky spjaté skupině dlužníků k objemu kapitálu banky:

- vůči jedné osobě či ekonomicky spjaté skupině nesmí banka přesáhnout 25 % kapitálu,
- čistá angažovanost bankovního portfolia nesmí přesáhnout 20 % kapitálu vůči osobě, která má k bance zvláštní vztah,
- úhrn čistých angažovaností bankovního portfolia vůči osobám, kde čistá angažovanost přesahuje 10 % kapitálu banky, nesmí přesáhnout 800 % kapitálu banky.

3.5.3. Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. února 2004 k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky

Toto opatření stanoví požadavky na vnitřní řídicí a kontrolní systém banky včetně požadavků na interní audit a řízení rizik, zejména požadavky na řízení tržních rizik, úvěrového rizika, operačního rizika a rizika likvidity. Dozorčí rada, představenstvo a vrcholové vedení banky musí plnit požadavky pro udržování účinného a efektivního vnitřního řídicího systému.

Dozorčí rada nejméně jednou ročně vyhodnocuje tento systém, podílí se na plánování a vyhodnocování činnosti interního auditu, jmenuje a odvolává vedoucí útvaru interního auditu, stanovuje zásady odměňování členů představenstva.

Představenstvo zodpovídá za vytvoření, udržování a vyhodnocování systému, schvaluje funkční organizační strukturu, vymezuje odpovědnosti a pravomoci útvarů, pracovníků, zřizuje útvar interního auditu, vyhodnocuje pravidelné zprávy týkající se systému. Představenstvo je informováno o velikosti podstupovaných rizik, o všech překročeních limitů ohrožujících dodržení bankou akceptované míry rizik, o nepříznivé likvidní situaci apod.

Banka musí zajistit kontrolu jako nedílnou součást každodenní činnosti banky, obdržení informací nezbytných pro kvalitní rozhodování, zamezení vzniku možného konfliktu zájmů - oddělení odpovědností a pravomocí, tj. obchodní činnost, vypořádání, řízení rizik. Musí stanovit strategii řízení příslušného rizika schválenou představenstvem. Tato strategie by měla obsahovat bankou akceptovatelnou míru rizika, metody řízení rizik, zásady pro vymezení povolených

produktů, zemí, regionů, smluvních stran, stanovení pravomocí a odpovědností a toku informací. Se strategií musí být seznámeni zainteresovaní pracovníci banky.

Druhá část tohoto opatření stanovuje detailnější požadavky specifické pro danou oblast. V každém případě banka musí mít vytvořený takový systém měření a sledování rizik, který odpovídá rozsahu aktivit banky a který podchytí všechny významné zdroje rizik a vyhodnotí jejich dopad na výnosy a náklady banky a hodnotu jejich aktiv a pasiv tak, aby poskytl nezkreslený obraz o míře podstupovaného rizika.

Požadavky na řízení tržních rizik:

Banka musí dodržovat soustavu limitů pro řízení tržního rizika a při významných změnách podmínek na trhu je přehodnocuje tak, aby byly v souladu s tržními podmínkami a celkovou strategií banky. V bance též probíhají pravidelné stress testy pro posouzení dopadů extrémně nepříznivých tržních podmínek.

Požadavky na řízení úvěrového rizika:

Banka musí posoudit každý obchod s ohledem na jeho výši a složitost, zejména pak bonitu smluvní strany, účel provedení obchodu, zdroje splácení, kvalitu a dostatečnost zajištění, situaci v ekonomickém odvětví smluvní strany, navrhované podmínky pro provedení obchodu. Nedílnou součástí systému je sledování finanční a ekonomické situace smluvní strany, sledování plnění smluvních podmínek smluvní stranou, sledování ocenění hodnoty zajištění apod. Banka musí dodržovat stanovené limity a provádí analýzy úvěrového portfolia.

Požadavky na řízení operačního rizika:

Banka má za povinnost identifikovat zdroje operačního rizika, pravidelně vyhodnocovat a sledovat podstupované operační riziko a informovat o tom příslušné pracovníky. Požadavky na omezování operačního rizika jsou zejména na rozhodnutí banky, zda-li toto riziko přijme, omezí jeho dopady či zda sníží rozsah příslušných aktivit. Banka musí zajistit kontinuitu provozu a pohotovostní plány pro případ mimořádných událostí.

Požadavky na informační systémy:

Banky musí zajistit neustálý rozvoj informačních systémů, přidělení přístupových práv uživatelům v informačních systémech, jednoznačnou identifikaci a autentizaci uživatele. Dále zabezpečuje spolehlivý přenos důvěrných informací. Pravidelně provádí analýzu rizik spjatých s informačními systémy, na základě které definuje rizika spojená s informačními systémy.

Požadavky na řízení rizika likvidity:

Na základě vybudovaného informačního systému banka získává kvalitní přehled o přílivu a odlivu peněžních prostředků do a z banky na základě zbytkové splatnosti aktiv a pasiv, podmínky způsobu financování aktivit banky, rozložení zdrojů z hlediska splatnosti, bankovních nástrojů a klientely, nezbytnosti likvidního polštáře pro řešení nenadálých likvidních krizí apod. Banka má povinnost určit osobní zodpovědnost za řízení likvidity, zpracovat scénáře na řízení likvidity za standardních i nestandardních podmínek, zpracovat pohotovostní plán za mimořádných krizových okolností. Česká národní banka má možnost v odůvodněných případech požadovat po bance dodržování ukazatelů k zabezpečení likvidity.

Interní audit:

Prověření interním auditem podléhají veškeré činnosti banky a interní audit je vykonáván nezávisle na výkonných činnostech banky. Musí vykonávat přinejmenším následující činnosti - sestavení analýzy rizik, sestavení plánů interního auditu, zpracování písemného souhrnného vyhodnocení funkčnosti a účinnosti vnitřního řídicího kontrolního systému, zavedení a udržování funkčního a efektivního systému sledování nápravných opatření. Banka vymezí statut útvaru interního auditu, ve kterém by mělo být upraveno postavení interního auditu, jeho pravomoci a zodpovědnosti, náplň činnosti apod. Stanovují se také požadavky na způsob plánování kontrol. Interní audit musí mít zpracovanou metodiku pro provádění auditů a zpracovaný program pro zabezpečení a zvyšování kvality interního auditu. Kvalita interního auditu se prověřuje nejméně jednou za pět let nezávislým externím hodnotitelem.

3.5.4. Opatření České národní banky č. 5 ze dne 18. prosince 2003, kterým se mění opatření České národní banky č. 9 ze dne 6. listopadu 2002, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbou opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv

Banka posuzuje, zda došlo ke snížení rozvahové hodnoty pohledávek za účelem vyčíslení očekávané ztráty a to u jednotlivých pohledávek a u portfolií pohledávek. Banka rozděluje posuzované pohledávky do pěti kategorií podle rizikovosti:

-

pohledávky standardní - o jejich úplném splacení není důvodu pochybovat. Splátky jistiny jsou řádně hrazeny, žádná z nich není po splatnosti déle než 30 dní, žádná z pohledávek za dlužníkem nebyla v posledních dvou letech z důvodu zhoršení jeho finanční situace restrukturalizována.

- *pohledávky sledované* - jejich úplné splacení je zejména s ohledem na finanční a ekonomickou situaci dlužníka pravděpodobné. Splátky jistiny jsou hrazeny s dílčími problémy, avšak žádná z nich není po splatnosti déle než 90 dní, žádná z pohledávek za dlužníkem nebyla v posledních šesti měsících z důvodu zhoršení jeho finanční situace restrukturalizována.
- *pohledávky nestandardní* - jejich úplné splacení je zejména s ohledem na finanční a ekonomickou situaci dlužníka nejisté, částečné splacení je však vysoce pravděpodobné. Splátky jistiny jsou hrazeny s problémy, avšak žádná z nich není po splatnosti déle než 180 dní.
- *pohledávky pochybné* - jejich úplné splacení je zejména s ohledem na finanční a ekonomickou situaci dlužníka vysoce nepravděpodobné, částečné splacení je možné a pravděpodobné. Splátky jistiny jsou hrazeny s problémy, avšak žádná z nich není po splatnosti déle než 360 dní.
- *pohledávky ztrátové* - jejich úplné splacení je zejména s ohledem na finanční a ekonomickou situaci dlužníka nemožné. Předpokládá se, že tato pohledávka nebude uspokojena nebo bude uspokojena pouze částečně ve velmi malé částce. Splátky jistiny jsou po splatnosti déle než 360 dní.

Dojde-li ke snížení rozvahové hodnoty pohledávky a banka pohledávku nebo její část, která odpovídá ztrátě z rozvahové hodnoty, neodepíše, vytvoří k pohledávce opravnou položku. Banka stanovuje opravnou položku ve výši nezajištěné části pohledávky (tzv. upravená hodnota) vynásobenou koeficientem:

- 0,01 v případě sledované pohledávky,
- 0,2 v případě nestandardní pohledávky,
- 0,5 v případě pochybné pohledávky,
- 1,0 v případě ztrátové pohledávky.

Banka může při stanovení výše opravných položek k pohledávkám zohledňovat jejich zajištění.

Má-li banka více stejnorodých standardních pohledávek, zařazuje je do portfolia. Identifikuje-li však snížení rozvahové hodnoty tohoto portfolia, označí jej jako portfolio pohledávek vyžadujících pozornost. V tomto případě může zejména jít o zvýšení nezaměstnanosti, snížení cen nemovitostí v relevantních oblastech, nepříznivé podmínky v odvětvích dlužníků banky apod. Opravné položky banka přiřazuje k jednotlivým portfoliím pohledávek vyžadujících pozornost, nerozděluje je tedy k jednotlivým pohledávkám.

3.5.5. Opatření České národní banky č. 9 ze dne 22. prosince 2004, kterým se mění opatření České národní banky č. 1 ze dne 30. prosince 2003, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami

Podle tohoto opatření jsou banky povinny uveřejňovat informace v rozsahu stanoveném opatřením. Jde zejména o základní údaje o bance, informace o činnostech banky, o složení akcionářů banky, o vztazích se členy dozorčí rady, členy představenstva a s dalšími vedoucími zaměstnanci banky, o hospodaření banky a o řízení rizik. Výroční zpráva včetně účetní závěrky je součástí uveřejňovaných informací. Banka uveřejňuje tyto informace v písemné podobě v českém jazyce na veřejnosti přístupném místě ústředí a všech obchodních místech ve čtvrtletní periodicitě. Účelem opatření je poskytnout klientům bank i široké veřejnosti základní a pravdivé údaje o bankách.

4. Kontrola na místě

Kontroly (dohlídky) na místě se uskutečňují v souladu se zákonem č. 6/1993, o České národní bance a zákonem č. 552/1991 Sb., o státní kontrole. Intenzita kontrol především závisí na posouzení míry rizika, které banka podstupuje při svém podnikání. Kromě komplexních kontrol jsou vykonávány také dílčí zaměřené jen na vybrané rizikové oblasti.

Komplexní kontrola na místě je zaměřena na následující oblasti:

1) Řízení úvěrového rizika

- strategie a politika v úvěrové oblasti

- vedoucí orgány banky
- vnitřní předpisy pro úvěrové oblasti
- proces schvalování, uzavírání a administrace úvěrových obchodů
- kontrola stavu úvěrového portfolia a správnosti klasifikace úvěrů
- kontrola obchodů s osobami se zvláštním vztahem k bance

2) Řízení tržních rizik

- organizace a řízení obchodování
- řízení likvidity
- úrokové riziko
- měnové riziko
- akciové a komoditní riziko
- kreditní rizika
- riziko zemí

3) Vnitřní řídicí a kontrolní systém a interní audit

- spolehlivost a integrita informací
- dodržování zásad, plánu, postupů, zákonů a ustanovení
- ochrana majetku
- hospodárné a efektivní vynakládání zdrojů

4) Oblast informačních systémů a technologií

- rozvoj a provoz informačních systémů
- bezpečnostní aspekty
- řízení kontinuity a řízení rizik spojených s outsourcingem informačních systémů

5) Předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti

- dodržování příslušných ustanovení zákona
- uplatňování odpovídající politiky "poznej svého klienta" v praxi banky
- schopnost zachytit a vyhodnotit podezřelý obchod

Plánování a příprava kontroly na místě

Abyste vůbec mohla kontrola na místě proběhnout, je nutné sestavit kontrolní tým. Za každou kontrolovanou oblast je jmenován gestor, který má na starosti přípravu za danou oblast a zodpovídá pak také za průběh dohlídky a za vyhodnocení zjištění a vyvození závěru pro danou oblast.

Před vlastní dohlídkou se provede analýza banky. Základními zdroji informací jsou:

- analýza stavu banky pracovníkem off-site, který sleduje vývoj banky dlouhodobě,
- zprávy, které banky zasílají pravidelně do České národní banky v rámci dohledu na dálku,
- protokoly z předchozích kontrol,
- informace o prověření nápravných opatření po poslední kontrole na místě,
- informace z případných informačních návštěv off-site,
- různé statistické výkazy.

Kromě těchto údajů Česká národní banka před dohlídkou na místě zasílá bance tzv. FDL (First Day Letter), ve kterém oznamuje plánovaný termín uskutečnění dohlídky a termín informační návštěvy. Na základě tohoto dopisu daná banka musí předat kontrolnímu týmu aktuální údaje.

Informační návštěva v bance se provádí z důvodu doladění technických záležitostí a část úvěrová se zaměřuje na zmapování úvěrových procesů v bance a seznámení se s vedením úvěrových složek.

Kontrolní tým zasílá dopisy i na ostatní instituce:

- *Dopis na Komisi pro cenné papíry*: na základě dohody mezi Českou národní bankou a Komisí pro cenné papíry je Komise pro cenné papíry informována v případě, že při kontrole na místě se bude prověřovat i oblast obchodování s cennými papíry.

- *Dopis na Ministerstvo financí:* v případě, že se kontrola na místě bude provádět ve stavebních spořitelnách, musí být odeslán informační dopis na Ministerstvo financí.
- *Dopis na Finanční analytický útvar:* v případě, že je prověřována oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti.
- *Dopis na zahraniční bankovní dohled:* pokud je prověřovaná banka ovládaná zahraniční bankou, nad kterou provádí dohled zahraniční orgán dohledu je odeslán informační dopis o plánované kontrole.

Na základě shromážděným údajů se zpracuje analýza činnosti banky, na jejímž základě se identifikují nedostatky a problémové oblasti, na které by se měl kontrolní tým při dohlídce zaměřit.

Průběh dohlídky na místě

Dohlídka na místě se skládá ze dvou základních částí:

1) Kontrolní činnost týmu

Pokrývá uvedené základní oblasti činnosti banky a nebo v případě, že jde o dílčí dohlídku - jen některou z nich, u komplexní dohlídky je vždy základem kontrola vybraného vzorku úvěrového portfolia banky.

Výběr vzorku je ovlivněn cílem dohlídky a měl by zahrnovat co největší část portfolia banky. Vzhledem k časové náročnosti této části dohlídky se kontroly zúčastní všichni členové kontrolního týmu. Vždy se dodržuje zásada čtyř očí, tzn. ze strany regulátora musí být jednání přítomny alespoň dvě osoby.

2) Pohovory s managementem a pracovníky banky

Kontrola na místě je založena na pohovorech se zaměstnanci banky, a proto je jedním z důležitých kritérií pro úspěšnou kontrolu na místě schopnost inspektora efektivně komunikovat.

Cílem je zmapovat fungování banky a objevit případná rizika a problémy. V tomto případě se také musí dodržovat zásada čtyř očí.

Úvodní pohovory se uskutečňují s managementem banky, pak následují pohovory s pracovníky banky a na závěr pohovory opět s vedoucími představiteli banky jako shrnutí závěrů z dohlídky.

Vyhodnocení výsledků dohlídky

Po skončení kontroly je zpracováván protokol z kontroly na místě. Protokol z kontroly na místě musí dle zákona o státní kontrole obsahovat minimálně následující:

- označení kontrolního orgánu (tj. Česká národní banka),
- označení kontrolních pracovníků zúčastněných na kontrole,
- označení kontrolované osoby (banka, a.s.),
- místo a čas provedení kontroly,
- předmět kontroly,
- popis zjištěných skutečností s uvedením nedostatků a označení ustanovení právních předpisů, které byly porušeny (tvrzení musí být jasně a srozumitelně popsána, každé zjištění musí být doložitelné).

Protokol podepsaný zúčastněnými kontrolními pracovníky se předá bance. Banka má právo se s daným protokolem seznámit. Pokud banka se zněním protokolu z kontroly na místě nesouhlasí, může do pěti dnů ode dne seznámení s protokolem podat písemně námitky České národní bance. Česká národní banka prověří vznesené námitky a rozhodne o nich. Námitky lze přijmout nebo zamítnout. Zamítnutí je třeba řádně zdůvodnit.

5. Další směr vývoje bankovního dohledu České národní banky

5.1. *New Basel Capital Accord*

Banky čelí při své činnosti, stejně jako jiné podnikatelské subjekty, mnoha ohrožením. Rozhodujícím rizikem je pro většinu z nich nebezpečí, že klienti, kterým banka půjčila finanční prostředky, svoje závazky nesplatí. Banka může utrpět ztrátu také tím, že její nakoupené cenné papíry ztratí v průběhu času svoji hodnotu. Znehodnocení aktiv, které vlastní, ale i jiné nedostatky pak mohou vést až k její neschopnosti plnit závazky včas nebo se dokonce, mohou projevit až v dlouhodobé neschopnosti banky uhrazovat vlastní závazky.

Ve snaze zajistit, aby banky dokázaly řešit nepříznivé situace, byla postupem času vytvořena tzv. obezřetnostní pravidla, která musí banky při své činnosti dodržovat. Jsou předmětem

sledování regulátorů a mají zajistit stabilitu finančních systémů včetně ochrany vkladů klientů u bank. Nejdůležitějším pravidlem je tzv. kapitálová přiměřenost. Jde o poměr kapitálu (tvoří jej např. základní jmění splacené akcionáři) a potřeby kapitálu (vychází z aktiv banky), přičemž tento poměr musí být vždy větší než osm procent. Jaké složky může mít kapitál a jaká je regulatorní potřeba kapitálu dané banky, je stanoveno v pravidlech publikovaných dohlížejícími orgány.

Kapitálovou přiměřenost postuloval Basilejský výbor pro bankovní dohled poprvé v roce 1988 jako tzv. kapitálovou dohodu (The Capital Accord, jinak nazývanou též Basel I). Dohoda, byť znamená doporučení, byla postupně implementována ve více než sto zemích světa včetně České republiky, kde ji banky musí dodržovat již od roku 1992. Význam kapitálové přiměřenosti lze doložit i tím, že podle zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, musí Česká národní banka odebrat licenci takové bance, jejíž kapitálová přiměřenost klesne pod jednu třetinu stanoveného limitu.

V reakci na vývoj bankovníctví v posledních letech začal Basilejský výbor pro bankovní dohled pracovat na nové kapitálové přiměřenosti bank, tzv. New Basel Capital Accord (Nová basilejská kapitálová dohoda), označovaný také jako Basel II. Po několika letech příprav byl tento koncept uveřejněn v červnu 2004 poté, co jej odsouhlasili guvernéři centrálních bank a představitelé regulatorních orgánů zemí G 10. Navrhuje se převzít koncept do národních pravidel od konce roku 2006 s tím, že nejnáročnější metody budou moci banky používat až od konce roku 2007. Na jeho zavedení se pracuje v mnoha zemích světa včetně všech států Evropské unie.

Koncept kapitálové přiměřenosti byl již převzat do evropské legislativy, a to do Směrnice 2000/12/ES (tzv. Bankovní direktiva) formou novely. Členské státy EU budou mít povinnost jej implementovat do národních bankovních předpisů do 31. 12. 2006.

Nový koncept znamená několik zásadních změn ve srovnání s konceptem kapitálové přiměřenosti platným v současné době. Především jsou vytvořeny lepší předpoklady pro to, aby kapitál bank přesněji odpovídal jimi podstupovaným rizikům. Banky by tedy měly mít k dispozici dostatečné zdroje, aby dokázaly lépe čelit nepříznivým situacím. Důležité také je, že koncept banky motivuje k zavádění přesnějších postupů měření rizik. Konečným důsledkem bude posílení finanční stability trhů, a tím podpoření ochrany vkladatelů.

Oproti původní verzi je nový koncept komplexnější a je založen na třech pilířích:

1. pilíř - Minimální kapitálové požadavky

Upravuje metodiku výpočtu kapitálových požadavků k jednotlivým druhům rizik.

V případě měření úvěrového rizika umožňuje současný koncept aplikaci pouze jednoho postupu (riziko ztráty banky vyplývající ze selhání smluvní strany tím, že nedostojí svým závazkům). Nový koncept však zahrnuje tři rozdílné přístupy - základní, středněpokročilý a pokročilý, které jsou využitelné v závislosti na charakteru činnosti bank. Liší se od sebe mírou přesnosti zachycení rizik, ale i mírou náročnosti jejich zavedení v bance. Změnou například je, že se budou pro propočet potřeby kapitálu bank využívat ratingy. Ty stanoví externí ratingové agentury, jako je např. Standard a Poor's. Pokud však banka splní příslušné podmínky, bude moci (po odsouhlasení regulátorem) používat vyvinuté modely své produkce pro stanovení potřeby kapitálu, a to nejen své vlastní, ale i celé finanční skupiny, pokud je její součástí.

Změnou je také ustanovení, že bude nově vyžadováno, aby banky měly kapitál na pokrytí tzv. operačního rizika (v bance jsou např. zavedeny procesy, které neodpovídají náročnosti jejich operací) nebo rizika ze selhání lidí a systému (včetně vlivů spojených s vnějšími událostmi, které mohou banku ohrozit, např. povodně). Na první pohled by se mohlo zdát, že zavedení nového kapitálového požadavku k operačnímu riziku automaticky zvýší celkový požadavek na kapitálovou vybavenost banky. Ve skutečnosti však tento požadavek není nový, pouze byl dosud zahrnut v rámci kalkulace kapitálového požadavku k úvěrovému riziku, který by se tedy měl v důsledku osamostatnění kalkulace operačního rizika částečně snížit. Tím by měl být celkový kapitálový požadavek v zásadě nezměněn.

Nově bude stanovován kapitálový požadavek k operačnímu riziku. Banka si bude moci vybrat ze tří postupů s ohledem na strukturu své činnosti a s ní spojená rizika.

Operační riziko je vlastně veškeré riziko, které není úvěrové nebo tržní. Je to finanční ztráta vzniklá následkem lidského selhání, nevhodných nebo chybných vnitřních procesů, selháním systémů nebo následkem vnějších událostí. Vylučuje strategické a reputační riziko a naopak zahrnuje riziko právní. Zahrnuje ztráty vzniklé při povodních nebo jiných živelných katastrofách, podvodná jednání klientů či vlastních zaměstnanců banky, výpadky informačních technologií, neúmyslné chyby zaměstnanců, pokuty při nedodržení zákonných pravidel. Operační rizika mohou nabývat mnoha podob a každá vyžaduje jiný přístup.

Basel II. podporuje zavedení systému alokace kapitálu pro operační rizika na jednotlivé útvary a provázanost hodnocení výkonnosti s ukazateli operačních rizik. Dále by mělo dojít ke zkvalitnění rozhodovacích procesů v oblasti operačních rizik. Díky odhadu očekávané i

neočekávané ztráty může banka lépe hodnotit přijatelnost rizika, a to i z hlediska nákladů pro jejich omezení.

2. pilíř - Proces dohledu

Na základě nového konceptu bude vyžadováno, aby banky měly zavedeny odpovídající vnitřní procesy (systémy měření rizik, řídicí a kontrolní systémy), které umožní vyhodnocovat adekvátnost jejich kapitálu s ohledem na jejich aktivity, tedy jimi podstupovaná rizika. Koncept však neklade nároky jen na banky. Vyžaduje, aby regulátoři měli zavedeny procesy, na jejichž základě vyhodnotí, zda banka má dostatek kapitálu pro pokrytí rizik, která nese. Regulátor bude mít navíc právo požadovat vyšší kapitál, vyhodnotí-li, že kapitál, který má banka k dispozici, neodpovídá jejímu rizikovému profilu.

Tento pilíř je založen na tezi, že subjekt s větší tolerancí k riziku je potencionálně zranitelnější a měl by být proto lépe kapitálově vybaven. Limit kapitálové přiměřenosti 8 % bude nadále považován za absolutní minimum, pod něž by se banka neměla za žádných okolností dostat. Standardně by se ale měla kapitálová přiměřenost banky pohybovat v určité výši nad 8 % v závislosti na jejím rizikovém profilu. Je zřejmé, že koncept klade nároky nejen na schopnosti expertů bank, ale i regulatorních orgánů.

3. pilíř - Tržní disciplína

Týká se zejména problematiky transparentnosti a zveřejňování informací bankami. Cílem je prohloubit tržní disciplínu tím, že banky budou o sobě uveřejňovat více informací. Efektivní podávání informací je důležité pro to, aby všichni účastníci trhu získali lepší přehled o rizikovém profilu banky a adekvátnosti její kapitálové pozice. Nový koncept proto stanoví požadavky na uveřejňování v různých oblastech. Povinnost publikovat více informací budou mít také regulátoři. Veřejnost mimo jiné získá více informací o postupech, které jsou uplatňovány při výkonu dohledu.

Harmonogram prací byl následující :

červen 1999	vydání první konzultativní verze The New Basel Capital Accord
leden 2001	vydání druhé konzultativní verze The New Basel Capital Accord
25. září 2002	dokončení finální verze instrukcí a tabulek pro účely kvantitativní studie dopadů implementace NBCA (tzn. průzkum dopadů nového konceptu zvaný QIS 3 ("Quantitative Impact Study"))

1. října 2002	rozeslání instrukcí bankám a zahájení průzkumu QIS 3 finální instrukce představují úplný přehled změn navrhovaného rámce The New Basel Capital Accord
únor 2003	zveřejnění předběžných výsledků QIS 3
duben 2003	publikování konečné zprávy o výsledcích QIS, zveřejnění třetí konzultativní verze NBCA k připomínkám
červen 2004	vydání konečného znění NBCA
31. prosince 2006	předpokládaná implementace The New Basel Capital Accord v jednotlivých zemích plný přechod na nová pravidla

Tato pravidla by měla přispět k vybudování efektivního systému řízení zejména v oblasti úvěrového a operačního rizika, zvýšená míra zveřejňování informací zvýší míru samoregulace finančního sektoru tržními silami, trh však roli regulátora zatím nenahradí.

Nový koncept kapitálové přiměřenosti bude tedy především znamenat posílení stability finančních trhů, a tím i jistoty vkladatelů bank. Zavádí nové požadavky na řízení bank, potřebu zaměstnanců s příslušným vzděláním, ale i výpočetních systémů.

Na straně regulátorů také dojde ke změnám. Musí zefektivnit svoje postupy, aby v bankách nedocházelo ke zbytečnému vynakládání prostředků. Basel II. znamená velkou výzvu pro banky, zda se úspěšně z hlediska zdrojů a nákladů vyrovnají s novými pravidly a zda skutečně dosáhnou významného zlepšení řízení rizik v bance.

Co se týká České republiky, banky a regulátoři se na nový koncept pečlivě připravují. Byl založen "Projekt implementace Basel II", na němž se podílejí banky, Česká národní banka, Česká bankovní asociace, Komora auditorů České republiky, Komise pro cenné papíry a Ministerstvo financí ČR.

Nová basilejská pravidla firmám usnadní přístup k úvěrům. Banky totiž budou muset mimo jiné posuzovat bonitu žadatel o úvěr daleko pečlivěji než dosud.

Měla by platit zásada, že čím je klient kvalitnější, tím by měl mít dostupnější a lacinější úvěr.

5.2. Mezinárodní spolupráce

Členstvím České republiky v Evropské unii od 1. 5. 2004 se významným způsobem změnil charakter a formy spolupráce bankovního dohledu v rámci evropských struktur. Pozorovatelský status ve výborech a pracovních skupinách se změnil na status členské země se všemi právy a povinnostmi z toho vyplývajícími. V roce 2004 došlo k rozšíření třetí úrovně podle tzv. Lamfalussyho procesu založením nového Výboru evropských bankovních supervizorů (CEBS) a Výboru evropských supervizorů pro pojišťovny a penzijní fondy (CEIOPS). Tyto výbory přibýly k již existujícímu Výboru regulátorů cenných papírů (CESR), čímž byl zkompletován evropský institucionální rámec regulace finančního trhu.

Současně je rozvíjena aktivní spolupráce s orgány bankovního dohledu jednotlivých zemí, jejichž banky provozují své komerční aktivity v České republice, a ostatními národními regulátory. Zvýšení intenzity spolupráce je spojeno s prohloubením dohledu na konsolidovaném základě, působení bankovních subjektů na jednotném trhu Evropské unie na základě jednotné bankovní licence.

5.2.1. Dohody o spolupráci se zahraničními regulátory

Česká národní banka uzavírá dvoustranné dohody o spolupráci při výkonu bankovního dohledu se zahraničními regulátory, tzv. Memorandum of Understanding, kteří dohlížejí banky, které mají pobočky nebo dceřiné společnosti v České republice, eventuelně s regulátory, v jejichž zemích by si banky se sídlem v České republice otevřely pobočku nebo založily dceřinou společnost. Tyto dohody obsahují shodné podmínky spolupráce při výměně informací o subjektech konsolidovaného bankovního dohledu působících v obou zemích smluvních stran, o vývoji bankovního sektoru i bankovní regulace v těchto zemích, možnosti kontrol na místě prováděných domovským regulátorem u dceřiných bank a poboček působících v hostitelské zemi, upravují spolupráci při licencování dceřiných bank nebo poboček. Tyto dohody jsou vyjádřením projevu vůle spolupracovat, nemají charakter smlouvy ve smyslu mezinárodního práva a nezakládají právně vynutitelné povinnosti.

V současné době lze říci, že Česká národní banka má uzavřeny dohody se všemi regulátory, v jejichž kompetenci je dohled nad bankami a bankovními skupinami ve společném zájmu. ČNB

má doposud uzavřeno osm smluv o vzájemné spolupráci, a to s Rakouskem, Francií, Slovenskem, USA, Německem, Belgií, Nizozemskem, a Itálií.

Kromě oficiálních dohod je rozvíjena spolupráce se zahraničními regulátory a institucemi dohledu na základě dvoustranných kontaktů při řešení aktuálních problémů spojených s výkonem bankovního dohledu i při řešení metodických otázek bankovní regulace. Zástupci centrální banky se zúčastňují aktivně na seminářích, vzdělávacích programech a prezentacích výsledků partnerských institucí. Významným zdrojem poznatků je výměna informací na základě neformálně navázaných kontaktů.

5.2.2. Spolupráce v rámci struktur Evropské Komise

Bankovní dohled ČNB má své zástupce ve Výboru evropských bankovních supervizorů a ve čtyřech pracovních a expertních skupinách zřízených výborem CEBS:

- a) Groupe de Contact,
- b) skupina pro účetnictví a audit,
- c) skupina pro společné výkaznictví pro novou kapitálovou přiměřenost,
- d) expertní skupina pro otázky spolupráce supervizorů.

Bankovní dohled ČNB se podílel i na přípravě doporučení a standardů ostatních existujících expertních skupin, kde nejsme přímo členy.

Bankovní dohled má rovněž svého technického experta ve výboru druhé úrovně Lamfalussyho procesu - v Bankovním poradním výboru (BAC).

5.2.3. Spolupráce v rámci struktur Evropské centrální banky

Česká národní banka má dva zástupce ve Výboru bankovních supervizorů (BSC) při Evropské centrální bance (ECB), z nichž jeden je zástupce bankovního dohledu a druhý nově vzniklého referátu finanční stability. Tatáž skladba zastoupení je i v pracovních skupinách zřízených a odpovídajících BSC, jmenovitě ve skupině makroekonomických analýz (WGMA) a rozvoje bankovníctví (WGDB).

Aktivity BSC byly v roce 2004 zaměřeny na dvě základní oblasti: analýzy a monitoring konjunkturálního a strukturálního vývoje evropského bankovního systému a podporu spolupráce mezi centrálními bankami a supervizory.

5.2.4. Spolupráce v rámci skupiny bankovních dohledů střední a východní Evropy

Při Basilejském výboru pro bankovní dohled byl v roce 1990 založen Banking Supervisors of Central and Eastern Europe za účelem řešení aktuálních otázek bankovního dohledu v zemích střední a východní Evropy. Tato skupina má celkem 19 členů. Každoročně se koná dvoudenní konference vedoucích představitelů bankovních dohledů, v roce 2004 se zástupci ČNB účastnili konference v Dubrovniku.

5.3. Spolupráce s ostatními regulátory

V České republice regulují a dohlížejí na subjekty finančního trhu čtyři různé instituce. Česká národní banka je odpovědná za regulaci a dohled nad bankami a konsolidačními celky, ve kterých jsou členy banky, Komise pro cenné papíry reguluje a dohlíží subjekty působící na kapitálovém trhu, Ministerstvo financí je zodpovědné za regulaci a dohled nad pojišťovnami a penzijními fondy a částečně za regulaci kapitálového trhu. Malý sektor družstevních záložen je dohlížen Úřadem pro dohled nad družstevními záložkami a regulován Ministerstvem financí. Tato diverzifikovaná struktura regulace a dohledu vyžadovala úzkou vzájemnou spolupráci. To vyústilo v podepsání trojstranné Dohody o vzájemné spolupráci při výkonu bankovního dohledu a státního dozoru nad finančním trhem. Novela původní dohody byla podepsána v únoru 2003. Zahrnovala spolupráci v oblasti licencování a udělování souhlasů, kontroly, ukládání opatření k nápravě, regulaci finančního trhu a postupů vůči zahraničním orgánům dozoru a mezinárodním institucím. Hlavním prostředkem spolupráce byla výměna informací mezi dotčenými dozorovými orgány.

K plnění závazků vyplývajících z Dohody a k zajištění spolupráce na konsolidovaném základě sloužily mimo jiné i pracovní skupiny. Formováním obecných politik, koncepcí a strategií dalšího výkonu dozoru nad finančním trhem řešením vážných systémových problémů byl pověřen Výbor pro koordinaci dozoru nad finančním trhem, ve kterém byli zastoupeni dva čelní představitelé zúčastněných dozorových institucí.

Nosným tématem jednání Výboru v průběhu celého roku 2004 byla problematika jednotného dozoru nad finančním trhem. Projednal se návrh vládní koncepce integrovaného státního dozoru nad finančním trhem a tato koncepce byla odsouhlasena v květnu 2004 a schválila integraci ve dvou etapách: do poloviny roku 2005 se měl sloučit dohled nad bankami s dohledem nad družstevními záložnami v České národní bance a do konce roku 2005 mělo dojít k integraci státního dozoru nad kapitálovým trhem se státním dozorem v pojišťovnictví a penzijním připojištění do Komise pro cenné papíry. Ve druhé etapě měl být dozor integrován v jediné instituci. Této problematice se budu ve své práci v závěru věnovat podrobněji.

5.4. Jednotná licence v bankovním sektoru

Česká republika vstoupila 1. května 2004 do Evropské unie. Od tohoto dne mohou finanční instituce včetně bank využít princip jednotné licence. Ten vychází ze svobody volného poskytování služeb a svobody usazování, jakožto základních zásad jednotného volného trhu, na nichž stojí Evropská unie.

Obecně princip jednotné licence znamená, že se vydává pouze jedna licence, která vedle možnosti provádět licencované činnosti na území státu, jehož orgán licenci vydal (tzv. domovský stát), dává právo držiteli licence vykonávat na území jiného členského státu Evropské unie tyto činnosti bez licence od příslušného orgánu tohoto státu (tzv. hostitelský stát). Dohled nad pobočkou vychází ze zásady, že členské státy uznávají princip domovského orgánu dohledu nad činností této osoby a vzájemně uznávají jeho výsledky. Znamená to, že činnost osoby na území hostitelského státu podléhá orgánu dohledu domovského státu. Orgán dohledu hostitelského státu dohlíží pouze na oblast likvidity a na plnění povinností, které jim ukládá zákon o bankách.

Jednotnou licenci mohou využívat podle zákona o bankách zahraniční banky a dále tzv. oprávněné finanční instituce a osoby oprávněné vydávat elektronické peněžní prostředky. Finanční instituce však musí splnit současně několik podmínek, z nichž nejvýznamnější je vlastnictví této instituce alespoň z 90 % bankou nebo bankami a ručitelský závazek mateřské banky nebo bank se souhlasem domovského orgánu dohledu za její závazky (splnění této podmínky však bude zřejmě vzácností).

Banka, osoba oprávněná vydávat elektronické peněžní prostředky a oprávněná finanční instituce může využít výhod jednotné licence, pokud současně:

- má sídlo na území členského státu,

- má licenci od příslušného orgánu domovského státu,
- je dohlížena orgánem dohledu domovského státu,
- plní oznamovací postup stanovený právem Evropských společenství,
- splní stanovené podmínky v případě oprávněné finanční instituce.

Seznam vzájemně uznávaných činností představuje přesně stanovený výčet činností, které osoby mohou poskytovat na území jiného členského státu. Hostitelský stát musí umožnit zahraničním institucím poskytovat činnosti uvedené v tomto seznamu na území jeho státu. Nicméně domovský orgán dohledu nemusí umožnit osobám, které licencuje, výkon veškerých činností uvedených v seznamu. Umožní-li je však, musí toto oprávnění uznat i hostitelské státy.

Banky mohou podnikat na území jiného členského státu Evropské unie buď formou založení pobočky tj. realizace práva usazování, nebo bez založení pobočky tj. svoboda volného poskytování služeb. Bez založení pobočky je ale možné poskytovat službu pouze tehdy, pokud nemá charakter trvalé (soustavné) hospodářské činnosti.

Systém jednotné licence funguje tak, že poskytovatel služeb informuje orgán, který mu udělil licenci, o svém záměru poskytovat služby v jiné členské zemi Evropské unie. Součástí informace je v případě úmyslu zřídit v hostitelském státu pobočku obchodní plán, zejména výčet činností, popis organizační struktury a personálního zabezpečení řízení pobočky. Pokud orgán dohledu domovského státu nemá žádné pochybnosti, postoupí do tří měsíců informaci orgánu dohledu hostitelského státu včetně příslušné dokumentace. Hostitelský orgán dohledu v tomto případě nemá žádnou rozhodovací pravomoc, vezme pouze tuto skutečnost na vědomí a oznámí poskytovateli služeb přehled právních předpisů, které se na něj vztahují a jejichž plnění bude dohlížet.

ČNB jako hostitelský orgán dohledu vykonává dohled v oblasti likvidity poboček zahraničních bank a dohled nad plněním povinností, které ukládá zákon o bankách. Pobočky zahraničních bank, osoby oprávněné vydávat elektronické peněžní prostředky i oprávněné finanční instituce plní rovněž vykazovací povinnosti ve formě statistických údajů, které využívá jak ČNB, tak i Evropská centrální banka.

V souladu se zákonem o bankách se na pobočku nevztahují ustanovení zákona o bankách týkající se pojištění pohledávek z vkladů. Vychází ze skutečnosti, že veškeré vklady jsou pojištěny v rámci systému domovského státu. Ustanovení zákona o bankách o pojištění vkladů se na pobočky vztahují pouze za situace, kdy využijí možnosti připojištění pohledávek z vkladů na základě

smlouvy s Fondem pojištění vkladů, jestliže je domovský systém pojištění pro vkladatele pobočky méně příznivý.

Na pobočky zahraničních bank, které působí a budou působit na území České republiky v rámci režimu jednotné licence, se vztahuje zejména:

- zákon o bankách, a to v těchto případech - povinnost zavést účinný systém vyřizování stížností včetně jeho zveřejnění v českém jazyce, povinnost informovat zákonem stanovené orgány a osoby v záležitostech týkajících se klienta, povinnost řídit likviditu, apod.
- další právní předpisy, které upravují provozování bankovních činností, dále např. zákoník práce apod.

Pobočky zahraničních bank v režimu jednotné licence podle zákona o bankách mají možnost:

- připojistit pohledávky z vkladů,
- účastnit se systému mezibankovní výměny informací týkající se bonity a důvěryhodnosti klientů (zejména registrů úvěrů),
- účastnit se platebního systému provozovaného Českou národní bankou.

Právo využít jednotnou licenci od 1. května 2004 znamenal, že devět poboček zahraničních bank se sídlem v členských zemích EU, které k tomu datu působily v České republice, přešlo automaticky do režimu jednotné licence a Česká národní banka výrazným způsobem omezila své dohlížecí aktivity vůči nim. Zákon o bankách a na něj navazující regulace se na ně od tohoto data vztahuje jen ve velmi omezeném rozsahu, nicméně vzhledem k vysoké míře harmonizace bankovního práva v rámci Evropské unie platí pro ně obdobná regulace zahraniční (domovského státu).

6. Integrace dohledu nad finančním trhem v České národní bance

Prezident České republiky svým podpisem legislativních změn ze dne 21. února 2006 v oblasti regulace a dohledu nad finančním trhem definitivně stvrdil záměr integrovat dohledové instituce na českém trhu do jediné instituce, a to do České národní banky. Novelizované zákony vstoupí v platnost 1. dubna 2006 a počínaje tímto dnem se Česká národní banka stane jedinou institucí zodpovědnou za dohled nad finančním trhem v ČR a Česká národní banka tak přebere agendu Komise pro cenné papíry, Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami a Úřadu pro dozor nad pojišťovnictvím a penzijním připojištěním, které tímto zaniknou.

Organizační struktura České národní banky bude od 1. dubna rozšířena o dvě nové sekce: sekci regulace a dohledu nad kapitálovým trhem a sekci regulace a dohledu nad pojišťovnami. Dohled nad penzijními fondy bude začleněn do sekce regulace a dohledu nad kapitálovým trhem a dohled nad družstevními záložnami se stane součástí stávající sekce bankovní regulace a dohledu. Na činnost nových sekcí bude aplikován systém vnitřního řízení České národní banky.

Tato integrace se dotkne cca 30 zákonů s rozdílným rozsahem, důležitostí a problematičností změn. Lze je podle důležitosti rámcově rozdělit do následujících kategorií:

- 1) zákon o České národní bance (zakotví kompetenci pro ČNB při dohledu nad celým finančním trhem),
- 2) zákon o Komisi pro cenné papíry (novelou změněný na zákon o dohledu v oblasti kapitálového trhu) a tzv. kompetenční zákon upravující působnost ministerstva financí,
- 3) tzv. sektorové zákony upravující činnost jednotlivých finančních institucí, které jsou měněny ve značném rozsahu (zákon o podnikání na kapitálovém trhu, zákon o kolektivním investování, zákon o dluhopisech, obchodní zákoník, zákon o pojišťovnictví, zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem, zákon o bankách, zákon o spořitelních a úvěrních družstvech a zákon o finančních konglomerátech),

4) ostatní zákony upravující působnost dosavadních orgánů dozoru nebo jejich činnosti se dotýkající (tzv. zákon o praní peněz, zákon o daních z příjmů, zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, zákon o pojišťovacích zprostředkovatelích a samostatných likvidátorech pojistných událostí, zákon o pojistné smlouvě, zákon o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu, zákon o přestupcích, zákon o finančním arbitrovi, zákon o zabezpečení prezidenta republiky po skončení funkce, služební zákon, zákon o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, zákon o účetnictví, zákon o konkursu a vyrovnání, občanský soudní řád, zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním, zákon o cenných papírech, zákon o platu, zákon o správních poplatcích, zákon o územních finančních orgánech).

Klíčovou úlohu budou mít přechodná ustanovení obsažená v řadě zákonů, zajišťující jednak plynulou kontinuitu výkonu dohledu, jednak personální a částečně i majetkové převzetí dosavadních regulátorů.

Faktory pro integraci finanční regulace a dohledu do centrální banky

K faktorům, které hovoří ve prospěch integrace finanční regulace a dohledu, patří:

- 1)
 - Provázanost jednotlivých odvětví finančních služeb, jež se projevuje v rostoucí úloze finančních skupin a také v rozšiřování obchodování s hybridními finančními nástroji a s finančními nástroji, které přenášejí rizika, to vše vytváří tlak na koordinaci finanční regulace a dohledu.
 - Růst objemu přeshraničních finančních toků. Integrace totiž usnadňuje mezinárodní spolupráci v oblasti dohledu.

2) Potřeba uplatňovat konsistentní politiku regulace a dohledu ve vztahu k různým odvětvím finančního zprostředkování tak, aby se omezilo působení regulace a dohledu na hospodářskou soutěž v situaci, kdy na jednom trhu často působí bankovní i nebankovní finanční instituce a kdy se rozvíjejí některé formy konkurence.

3) Rostoucí složitost finančních produktů vyžaduje, aby regulatorní instituce zaměstnávaly specialisty, kteří těmto produktům rozumějí. Předpokládá se, že sloučená regulatorní instituce využije zmíněné specialisty v různých oborech finanční regulace a dohledu.

4) Úspory z rozsahu vznikají díky tomu, že sloučená regulatorní instituce využívá jeden systém podpůrných služeb, který jinak buduje a provozuje několik regulatorních institucí. Tento

systém zahrnuje zejména řízení lidských zdrojů, informační systém, účetnictví a finanční řízení instituce, správu budov, knihovnu a výzkum.

5) Odstranění případných duplicit a šedých zón negativního kompetenčního konfliktu.

Zároveň je však nutno také upozornit na to, že:

1) Integrace finanční regulace a dohledu(at' už částečná nebo úplná) je spojena jak s významnými politickými a implementačními riziky, tak i s ekonomickými náklady. Zatímco rizika se dostavují od začátku tohoto procesu, očekávané přínosy integrace se dostavují postupně a s významným zpožděním.

2) Integrace není všemocným prostředkem pro zvýšení efektivity finanční regulace a dohledu. Integrace může přispět ke zlepšení jen tehdy, když nové institucionální uspořádání ztělesňuje předpoklady pro efektivní finanční regulaci a dohled. Tyto předpoklady jsou zejména jasné vymezení cílů finanční regulace a dohledu, nezávislost regulatorní instituce, dostatečné finanční zdroje, vzdělání, zkušenosti a odborně zdatní zaměstnanci, adekvátní právní rámec apod.

Vzhledem k trendům, které se prosazují na evropském trhu finančních služeb, vzhledem k rozhodnutí integrovat finanční regulaci nebo dohled, které v posledních deseti letech přijala řada evropských zemí, i vzhledem k relativně malému rozsahu finančního trhu České republiky se (dvoufázová) integrace finanční regulace a dohledu v České republice do České národní banky jeví jako účelná.

Závěr, záměry a perspektivy de lege ferenda v postavení a činnostech centrální banky České republiky

Činnost bankovního dohledu České národní banky se rozvíjela od roku 2004 na základě schválené Střednědobé koncepce bankovního dohledu ČNB rozpracováním střednědobé koncepce centrální banky. Základním koncepčním záměrem v oblasti bankovního dohledu bylo a je vytvoření komplexního regulatorního rámce pro banky a konsolidační celky a další subjekty finančního trhu, který musí splňovat principy regulace platné v Evropské unii a zabezpečovat obezřetné podnikání a současně umožňovat zdravou soutěž. Při výkonu bankovního dohledu je cílem posilování kvality dohledu na místě i na dálku. Významným prvkem se stává stále těsnější spolupráce se zahraničními

regulátory zejména s ohledem na uplatňování principu jednotné licence po vstupu České republiky do Evropské unie.

S cílem zkvalitnění regulace budování efektivního bankovního dohledu byly vymezeny odpovědnosti v rámci nové organizační struktury sekce bankovní regulace a dohledu ČNB. Byly přijaty zákony a další regulatorní pravidla poskytující minimální rámec obezřetnostních standardů. Rozšiřuje se rozsah veřejně dostupných informací o finanční síle a výsledcích bankovního sektoru.

Na základě zmíněných střednědobých koncepcí centrální banky a bankovního dohledu bylo původně vyprojektováno schéma tzv. dvoufázové integrace dohledu nad finančním trhem. To spočívalo v první fázi v integraci dohledu nad spořitelními a úvěrními družstvy do České národní banky a dohledu nad pojišťovnami a penzijními fondy do Komise pro cenné papíry. V druhé fázi pak (kolem roku 2008 - 2010) bylo plánováno spojit a vyčlenit dohled nad celým finančním trhem do jediné, nově vytvořené instituce, samostatné a dostatečně nezávislé, postavené mimo centrální banku. Toto schéma přijaly v posledních několika letech některé členské státy EU a řada dalších ekonomicky vyspělých i méně vyspělých světových ekonomik.

Jiné členské státy EU, jako např. Irsko, Nizozemí, částečně Lucembursko a Slovensko volily jinou cestu institucionálního uspořádání finanční regulace a dohledu, a to začleněním těchto funkcí do centrální banky země. Volba příslušného konceptu závisí na celé řadě faktorů jak ekonomických, tak historických, společenských, kulturních včetně modelu uspořádání státní správy v příslušném státu a je nepochybně autonomním a suverénním rozhodnutím každé země."

V České republice tak v loňském roce došlo ke změně původních záměrů a vedení centrální banky spolu s ministerstvem financí České republiky se rozhodlo urychlit proces sjednocení dohledu, a to do centrální banky země jako instituce s dostatečnými ekonomickými, technickými a odbornými předpoklady tuto úlohu převzít v plném rozsahu. V tomto smyslu byl zpracován návrh pro vládu ČR (která následně změnila své původní usnesení v této věci) a připraveny legislativní návrhy novel příslušných zákonů. Při projednávání novel v legislativním procesu byl tento koncept bez větších problémů přijat napříč celým politickým spektrem ČR a rovněž bez závažnějších připomínek prošly všechny návrhy povinnou konzultací v rámci Evropské komise a Evropské centrální banky.

Je však rovněž pravdou, že schéma sjednocení dozoru a dohledu do centrální banky má své oponenty a kritiky mezi některými zástupci odborné a akademické veřejnosti ČR. Většinou tyto kritikové hovoří v této souvislosti o přespřílišné koncentraci pravomocí v centrální měnové instituci státu a poukazují na možný konflikt mezi postavením a činnostmi České národní banky při

zajišťování jejího hlavního cíle - cenové stability a odpovědnosti vyplývajícími z péče o bezpečné fungování a rozvoj finančního trhu v ČR.

V tomto kontextu je třeba se na tento potencionální střet cílů a funkcí ČNB podívat z hlediska dalšího vývoje postavení a činností centrální banky státu v příštích několika letech. Vláda ČR a centrální banka již vytýčily základní trajektorii vstupu země do eurozóny, a to v horizontu 2010 (dle vlády), maximálně do roku 2012 (dle ČNB). S přijetím eura jako společné měny (nyní 12 členských států EU) dojde k radikální změně v kompetencích a činnostech České národní banky. Odpovědnost za řízení měnové politiky bude přenesena do systému Evropské centrální banky. Již nyní je, vzhledem ke složitosti celého procesu, připravován návrh věcného záměru zcela nového zákona o České národní bance, který tuto změnu právně zakotví.

Lze tudíž konstatovat, že rozhodnutí sjednotit dohled nad finančním trhem v centrální bance ČR je poměrně logické a zákonité, jedna z důležitých funkcí a činností ČNB bude potlačena a bude nahrazována funkcí novou, neméně důležitou pro efektivní fungování trhu a celé ekonomiky ČR. Velmi významným argumentem tohoto kroku je i fakt, že české banky spravují 80 % všech aktiv celého, svým způsobem stále úzkého a mělkého trhu, a dohled nad bankami byl vždy prioritou dosavadních ekonomických opatření státu.

K otupení ostří kritiky a oponentů sjednocení dohledu nad finančním trhem do ČNB a jejich námitkám k přílišné koncentraci pravomocí v centrální bance je nutno zmínit ještě jeden institut, který novela zákona o České národní bance s účinností od 1. 4. 2006 zakotvuje a vytváří tak určitou protiváhu koncentrace pravomocí.

V souladu s ustanovením § 45a se zřizuje výbor pro finanční trh, a to jako poradní orgán bankovní rady pro oblast dohledu nad finančním trhem. Tento orgán bude mít 7 členů a bude sestávat ze 3 zástupců volených parlamentem ČR na návrh zájmových organizací účastníků finančního trhu, jednoho člena bankovní rady ČNB, dvou zástupců ministerstva financí a finančního arbitra.

Tento výbor se bude scházet alespoň 2x ročně a bude oprávněn projednávat a navrhopvat vedení ČNB systémová stanoviska a doporučení v oblastech dohledu a regulace finančního trhu.

Rovněž legislativu upravující podnikání účastníků finančního trhu čekají zásadní změny do konce tohoto desetiletí.

I po sjednocení dohledu nad subjekty finančního trhu do ČNB po 1. 4. 2006 se bude zatím jejich činnost řídit dosud platnými sektorovými zákony, tj. zákonem o bankách, zákonem o

pojišťovnictví, zákonem o podnikání na kapitálovém trhu, zákonem o spořitelních a úvěrních družstvech, zákonem o platebním styku.

Je nemalým úkolem a zároveň výzvou příštích několika let pro odborníky nyní sjednoceného regulátora, akademickou veřejnost a zákonodárce vytvořit jednu sjednocující a moderní právní normu, která vymezí základní právní rámec pro vznik a fungování všech subjektů finančního trhu v České republice.

Seznam použité literatury

- Bakeš M. a kol., Finanční právo, C. H. BECK, 2003
- Venclovský F., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Praha 1999
- Revenda Z. a kol., Peněžní ekonomie a bankovníctví, Management Press, 1997
- Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha, 2001
- Dvořák P., Bankovníctví, VŠE, Praha, 1997
- Revenda Z., Bankovní regulace a dohled, VŠE, Praha, 1997
- ČNB: Bankovní dohled 2003, ČNB, 2004
- ČNB: Bankovní dohled 2004, ČNB, 2005
- Zákon č.6/1993 Sb. o České národní bance
- Zákon č. 21/1992 Sb. o bankách

Seznam příloh

- Organizační schéma bankovního dohledu České národní banky

Organizační schéma bankovního dohledu České národní banky
k 1. 2. 2005

